

บทที่ 7

บทวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา

ช่วงเวลากว่าสามสิบปีที่ผู้หญิงสาวมั่งขายขอบจำนวนหนึ่ง ได้ผกผันชีวิตของตนเองจากครอบครัวชาวมั่งที่ประสบกับความยากลำบากในการดำเนินชีวิตในชุมชนสังคมบนพื้นที่สูงในภาคเหนือ อพยพเคลื่อนย้ายหลังไหลเข้าสู่ตัวเมืองเชียงใหม่ทั้งในลักษณะย้ายถิ่นแบบชั่วคราวและบางรายก็เป็นแบบถาวร เพื่อแสวงหางานทำ มีรายได้เลี้ยงตัวเองและเผื่อแผ่ไปถึงพ่อแม่พี่น้องในครอบครัว ด้วย เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมมั่งเอง ซึ่งคงปฏิเสธไม่ได้ว่าส่วนหนึ่งได้ถูกกระทบจากผลพวงระยะยาวของนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา

ในพื้นที่ศึกษาพบว่า นโยบายที่สำคัญในการขยายตัวของการพัฒนาของรัฐ ที่มีผลกระทบและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการผลิตและวิถีชีวิตของชุมชนเป็นอย่างมาก ได้แก่ นโยบายการปลูกพืชทดแทนฝิ่น และนโยบายการจำกัดพื้นที่ทำกินบนพื้นที่สูง อันเป็นผลมาจากการประกาศเขตป่าสงวนและอุทยานแห่งชาติ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างเศรษฐกิจแบบยังชีพในรูปแบบเดิม และการปลูกฝิ่น มาเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ที่ทำให้ต้องพึ่งภายนอกและใช้เงินลงทุนมากขึ้น มีความต้องการรายได้ที่เป็นเงินสดมากขึ้น บางชุมชนได้รับการสนับสนุนให้เปลี่ยนมาปลูกพืชและดอกไม้เมืองหนาว และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงนี้อาจทำให้คนกลุ่มหนึ่งได้รับประโยชน์จากการพัฒนา และมีสภาพความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจดีขึ้น แต่ก็มีคนบางกลุ่มที่ยังคงต้องเผชิญกับความยากลำบากในการดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ ผลักดันให้คนเหล่านี้ต้องอพยพออกจากชุมชนเข้าสู่ตัวเมืองเพื่อหางานทำ ในจำนวนคนเหล่านี้มีกลุ่มผู้หญิงสาวชาวมั่งที่ผลักดันตัวเองออกมาจากชุมชนที่อยู่ภายใต้บริบทของสังคมที่เน้นชายเป็นใหญ่ ออกมาหางานทำ สัมทุนและประสบการณ์จากการเข้ามาอยู่ในเมืองระยะหนึ่ง จึงกลับไปใช้ชีวิตในสังคมของมั่ง และสามารถเปิดพื้นที่ในการต่อรองกับโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศที่มีอยู่ในชุมชน

งานศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจ เงื่อนไข ปัจจัยสำคัญ ในบริบทสังคมชายเป็นใหญ่ของครอบครัวและชุมชนมั่ง ที่เบียดขับผู้หญิงมั่งให้กลายเป็นคนชายขอบ อพยพย้ายถิ่นเข้ามาในตัวเมืองเชียงใหม่นับวันยิ่งมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจกระบวนการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศของผู้หญิงมั่ง ในการนำเสนอตัวตนผ่านพื้นที่ที่สามของปฏิบัติการเสริมพลังต่อรองอำนาจภายใต้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ โดยมีกรอบคิดที่สำคัญและเชื่อมโยงกัน 3 แนวคิดในการศึกษา คือ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์มั่งกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศ กระบวนการทำให้เป็นชายขอบ และพื้นที่ที่สามกับการเพิ่มพลังอำนาจต่อรอง

ในการศึกษานี้ ผู้ศึกษาพยายามทำความเข้าใจชีวิตของผู้หญิงม้งชายขอบกลุ่มหนึ่ง ที่ได้มีโอกาสรู้จักและเข้าไปศึกษาสภาพความเป็นมาของชีวิตผู้หญิงม้งทั้งในพื้นที่หมู่บ้านของครอบครัวพ่อแม่ และพื้นที่ทำงานทั้งที่อยู่ในตัวเมืองและในชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งผู้หญิงม้งกลับไปดำเนินชีวิตมีครอบครัวของตนเองในสังคมม้ง ผู้หญิงม้งกลุ่มนี้ได้มีโอกาสผ่านการศึกษอบรมบ่มเพาะความสำนึกในศักดิ์ศรีและศักยภาพด้านบวกที่มีอยู่ในตัวตนในองค์กรเครือข่ายผู้หญิง โดยผ่านกระบวนการฝึกอบรมทักษะการด้านอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า ซึ่งเป็นการต่อยอดจากงานฝีมือการปักผ้า เย็บผ้า ที่ผู้หญิงม้ง มีอยู่เป็นทุนทางสังคมเดิมอยู่แล้ว ได้รับสืบทอดผ่านกระบวนการอบรมฝึกฝนกล่อมเกลามาจากครอบครัว โดยมีแม่เป็นตัวหลักในการสืบทอดวิถีชีวิตม้ง และหล่อหลอมความเป็น “ผู้หญิงม้ง” มาตั้งแต่เกิด ในขณะที่เดียวกันชีวิตของแม่ก็ได้เป็นแบบอย่างให้กับลูกสาวในฐานะผู้หญิงที่ไม่ยอมจำนนกับอำนาจของโครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่ และกลายเป็นต้นทุนที่เข้มแข็งให้กับผู้หญิงที่เป็นลูกสาวในการเปิดพื้นที่ที่ต่อรองเชิงอำนาจระหว่างเพศที่อยู่ในชุมชน

จากผลการศึกษาได้มีข้อค้นพบใน 4 ประเด็น คือ 1) กระบวนการเป็นชายขอบของผู้หญิงม้งกับพันธุนาการที่ถูกปลูกฝังตัวตนและจิตวิญญาณกับระบบโครงสร้างชายเป็นใหญ่ 2) ผู้หญิงม้งชายขอบกับการเปิดพื้นที่ทางสังคมผ่านทุนทางสังคม 3) บทบาทของความเป็นแม่ทางสายเลือดและทางสังคม กับ การเปิดพื้นที่ในการต่อรองเชิงอำนาจระหว่างเพศให้กับลูกสาว 4) กระบวนการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศและการนิยามความเป็นหญิงใหม่ และ 5) พื้นที่ที่สามกับการเพิ่มอำนาจต่อรองระหว่างเพศในบริบทใหม่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

7.1 กระบวนการเป็นชายขอบของผู้หญิงม้ง: พันธุนาการที่ถูกปลูกฝังตัวตนและจิตวิญญาณกับระบบโครงสร้างชายเป็นใหญ่

การผลิตซ้ำของอุดมการณ์ปิตาธิปไตยในสังคมม้ง เกิดขึ้นทุกช่วงชีวิตของคนม้งตั้งแต่เกิดจนตาย ด้วยการใช้การอธิบายผ่านความเชื่อในระดับจักรวาลวิทยา การนิยามความหมายของ “ความเป็นม้ง” มักผูกโยงกับเรื่อง “ระบบเครือญาติ” (ประสิทธิ์ ลิปรีชา, 2545; Symonds, 1991) ผู้ชายคือศูนย์กลางของอำนาจในสังคม ดังสุภายิตม้งที่กล่าวว่า “เตาไฟเก่าเตา อุ่นไม่เท่าดวงอาทิตย์ดวงเดียว ลูกสาวเก่าคน ดีไม่เท่าลูกชายคนเดียว” (ประสิทธิ์ ลิปรีชา, 2537) ผู้หญิงม้งเกือบไม่มีคุณค่าอะไรเลย เป็นเพียงแค่คนชายขอบในสังคมม้ง เพราะสังคมม้งเป็นสังคมที่มีการสืบสกุลทางผู้ชาย ทำให้ผู้ชายเป็นผู้สืบทอดทรัพย์สินสมบัติ และทุนต่างๆ ของแซ่สกุลและสังคม รวมทั้งระบบความเชื่อทางความเชื่อบรรพบุรุษของแซ่สกุลด้วย เมื่อผู้หญิงต้องกลายเป็นหม้ายหรือเลิกกับสามีก็จะกลายเป็นคนไม่มีระบบความเชื่อและไม่มีพื้นที่ทางด้านจิตวิญญาณ เพราะพวกเขาไม่สามารถกลับเข้าสู่ระบบความเชื่อเดิมของพ่อแม่ได้อีก

ผู้หญิงกลายเป็น “ผู้หญิงของคนอื่น” เมื่อต้องย้ายจากครอบครัวพ่อแม่ออกไปเมื่อแต่งงาน โดยต้องไปใช้แซ่สกุลและระบบความเชื่อของสามีแทน ทำให้สถานะของผู้หญิงม้งในสังคมวัฒนธรรม

ดั้งเดิมเป็นเพียงแค่ “ชนชั้นสอง” ของสังคมมั่ง และมืบทบาทเพียงแค่พื้นที่ส่วนตัว (Domestic sphere) เป็นหลัก (กัลยา จุฬารัฐกร, 2551) ส่วนผู้ชายมั่งในฐานะหัวหน้าครอบครัวและผู้สืบทอดตระกูล เป็นผู้มีบทบาทหลักในพื้นที่สาธารณะ (Public sphere) แม้สังคมแซ่ตระกูลมั่งจะไม่ได้กีดกันผู้หญิงออกจากระบบแซ่โดยตรง แต่การจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิงไว้ในจุดที่ต่ำกว่าผู้ชาย และการเอาตำแหน่งแห่งที่ในสังคมของผู้หญิงไปผูกติดกับผู้ชาย ทำให้ผู้หญิงมั่งมีโอกาสที่จะถูกกีดกันและผลักให้ตกชายขอบของสังคมแซ่ตระกูลมั่งตลอดเวลา โดยเฉพาะจากผู้ชายในสังคมมั่ง การอ่อนน้อมถ่อมตน การอดทน และเชื่อฟังผู้ชายในสังคมมั่ง ไม่ว่าจะเป็น พ่อ สามี หรือแม่แต่พี่ชาย น้องชาย จึงเป็นสิ่งที่ผู้หญิงมั่ง ถูกอบรมสั่งสอนกล่อมเกลามาให้ปฏิบัติตามโดยตลอดและยังคงถ่ายทอดอุดมการณ์ปิตาธิปไตยนี้สืบเนื่องมาจนถึงสังคมยุคปัจจุบัน

ยิ่งกว่านั้นการเป็นผู้หญิงมั่งที่ไม่มีสามี นอกจากผู้หญิงจะกลายเป็นคนชายขอบที่ไร้พื้นที่และตำแหน่งแห่งที่ในสังคมมั่งแล้ว ยังกลายเป็นชายขอบของระบบความเชื่อทางบรรพบุรุษของมั่งอีกด้วย เพราะระบบความเชื่อของบรรพบุรุษสืบทอดทางผู้ชาย ทำให้ผู้หญิงที่ไม่มีสามีกลายเป็น “คนชายขอบของชายขอบ” ในสังคมมั่ง และหากต้องกลายเป็นแม่หม้ายหรือเลิกกับสามี ผู้หญิงมั่งจึงต้องยอมเป็นเมียน้อยหรือแต่งงานใหม่ เพื่อให้ตนเองสามารถเข้าถึงทุนต่างๆ ในสังคม และมีพื้นที่ในสังคมมั่งแทนการเป็นแม่หม้าย เพราะผู้หญิงที่ไม่มีสามีจะกลายเป็นคนที่ไม่มีตัวตนในสังคมมั่ง และมีโอกาสถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ชายในสังคมมั่งได้ตลอดเวลา (กัลยา จุฬารัฐกร, 2551)

ดังกรณีผู้หญิงหม้ายที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา 3 คน คือ แม่ของจ๊ยะ แม่ของเท่ง และไป๋ ซึ่งปฏิเสธที่จะแต่งงานใหม่ ไม่ยอมเป็นเมียน้อยผู้ชายคนอื่น แม้จะถูกสังคมชายเป็นใหญ่ดูถูกและเอารัดเอาเปรียบ โดยแม่หม้ายทั้งสามไม่มีสิทธิแม้แต่จะพูดหรือแสดงความคิดเห็นใดใดทั้งสิ้น และเมื่อพูดไม่ได้ แม่หม้ายทั้งสามก็เลือกใช้ชีวิตปฏิบัติ การ ต่อรอง สร้างพื้นที่เพื่อการช่วงชิงความหมายและสร้างนิยามแห่งการเป็นแม่หม้ายที่อาจจะไร้ระบบความเชื่อแบบสังคมมั่ง แต่แทนที่ด้วยระบบความเชื่อในสิ่งสูงสุดอื่นที่ให้ความสำคัญการมีตัวตนของชายหญิงในสังคม และมีพื้นที่สำหรับผู้หญิงหม้ายได้มีอิสระที่จะยืนหยัดในสิทธิและความชอบธรรมที่สมควรจะได้รับ

คำตอบของผู้หญิงมั่งที่เป็นแม่ของกรณีศึกษาโดยเฉพาะผู้ที่ยังอยู่ในตระกูลที่ยังคงมีระบบความเชื่อเดิมของสังคมมั่ง เมื่อถามถึงผู้หญิงมั่งที่เป็นโสเภณีในหมู่บ้าน แม่บ้านมั่งจะบอกว่าเกิดเป็นลูกผู้หญิงต้องแต่งงาน เพื่อจะได้มีสามีคอยดูแล ค้ำครองเอาใจใส่ เมื่อยามแก่เฒ่าไปก็จะมีลูกหลานคอยดูแล เพราะผู้หญิงจะอยู่คนเดียวไม่ได้ ผู้หญิงจะสวยหรือไม่สวยก็จะมีผู้ชายมาขอบพ้อ และลงเอยด้วยการไปเป็นลูกสะใภ้ของตระกูลผู้ชาย นอกเสียจากว่าผู้หญิงที่มีสติปัญญาไม่สมประกอบเท่านั้นที่จะไม่แต่งงาน และอยู่กับพ่อแม่ตลอดไปจนกว่าจะตายจากกัน ผู้ศึกษาสังเกตว่าแทบจะไม่มีผู้หญิงมั่งที่เข้าสู่แวดวงชีวิตนักบวชนักพรต คือ เป็นแม่ชี หรือผู้ที่ครองชีวิตโสดเลยไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธหรือคริสต์

ดังกรณีของจ๊วะที่ได้รับการอบรมดูแลล่อมเกลามาจากแม่ เกี่ยวกับการเป็นผู้หญิงมั่งว่า ไม่ต้องพูดมาก ไม่ต้องไปเที่ยวบ้านคนอื่นโดยไม่จำเป็น โดยเฉพาะลูกผู้หญิงที่ไม่มีพ่อ (ถ้าพ่าร้าพ่อตั้งแต่อายุหนึ่งขวบ) ต้องรักนวลสงวนตัว เพราะหากเกิดผิดพลาดไปในชีวิต จะถูกคนอื่นดูถูก ไม่มีพ่อคอยปกป้อง แม่เองเป็นผู้หญิงจะมาปกป้องแทนพ่อไม่ได้ เพราะชุมชนมั่งไม่ให้สิทธิผู้หญิงมั่ง พูด เมื่อเกิดกรณีพิพาทหรือกรณีใดใดก็ตาม แม้จะมีเหตุผลหรือวาทศิลป์เพียงใดก็ไม่สามารถพูดเพื่อปกป้องตนเองหรือเพื่อผู้อื่นได้ ดังนั้นสถานภาพของลูกสาวกำพร้าที่ขาดพ่อก็พอกๆกับแม่หม้ายที่ขาดสามี

แม่ของจ๊วะต้องเป็นหม้ายในวัยยี่สิบกว่า และรับผิดชอบภาระในการดูแลลูกชายหญิงอีกห้าคน แม่ไม่คิดที่จะแต่งงานใหม่เพื่อหาตระกูลฝ่ายชายมาคุ้มครองตามประเพณีความเชื่อของสังคมมั่ง แต่แม่ก็สามารถดูแลเลี้ยงดูลูกๆจนเติบโตใหญ่มีครอบครัวในสังคมมั่ง แม่ของจ๊วะเองจะไม่มีสิทธิพูดเพราะเป็นผู้หญิงมั่ง แม่ก็ไม่ได้เรียกร้องอะไร แต่แม่แสดงออกในการตัดสินใจที่จะเป็นตัวของตัวเองโดยไม่ต้องใช้คำพูด

เช่นเดียวกับครอบครัวของเท่งที่พ่อเสียชีวิต และมีคติความค้ำถืดเรื่องเกี่ยวกับที่นาและน้ำประปากับครอบครัวของพี่ชายพ่อ แม่ซึ่งเป็นหม้ายก็ไม่สามารถจะพูดอะไรได้ แม้จะรู้ว่าควรใช้คำพูดอย่างไร ส่วนลูกชายคนโตก็ไม่มีวาทศิลป์พอที่จะพูดคุยกับคู่กรณีคือลุงได้ จะเห็นว่าวิธีพูดในสังคมมั่งคนที่สามารถพูดได้คือผู้ชายเอง ก็จะต้องมีวิธีการพูด เพราะถ้าหากพูดไม่มีน้ำหนักก็ไม่มีประโยชน์และไม่สามารถต่อรองได้เช่นกัน

แนวทางการพัฒนาของรัฐที่มุ่งเน้นประเทศไปสู่ความทันสมัย (modernization) ผ่านสถาบันของเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง ที่ทำหน้าที่เป็นกลไกในการนำแนวทางการพัฒนา รวมไปถึงการนำระบบคุณค่าโดยเฉพาะอุดมการณ์ทุนนิยม อคติทางชาติพันธุ์ ได้มีส่วนผลักดันให้ระบบการผลิตและระบบความสัมพันธ์ในมิติต่างๆที่เคยสั่งสม ถ้ายทอด ปรับเปลี่ยน จนตกผลึกเป็นระบบความคิดเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและแทบจะสิ้นเชิง ผลกระทบจากการพัฒนาและระบบทุนนิยม ซึ่งหล่อหลอมอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ไว้ และขยายผลมายังเครือข่าย ครอบครัวและตัวผู้หญิงมั่งเอง ผ่านทางการปรับเปลี่ยน หลักเกณฑ์ค่านิยมต่างๆที่ดูผิวเผิน อาจสร้างความเป็นธรรมแก่ผู้หญิงมากขึ้น แต่ในความเป็นจริงอาจเป็นหลุมพรางให้การที่ผู้หญิงถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ชายได้อย่างแยบยลและเข้มข้นยิ่งขึ้น

ซึ่ง Nancy Bonvillian (1997) ได้สรุปภาพของอำนาจในการจัดการเรื่องวิธีการผลิต และอำนาจในการจัดระบบการเมืองการปกครอง เป็นเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดว่าเพศใดจะเป็นเจ้าของการผลิต ซึ่งนำเข้าไปสู่อำนาจในการครอบงำสังคมของเพศนั้นๆ อันนำมาซึ่งความไม่เสมอภาคระหว่างหญิงชาย นับตั้งแต่สังคมชนเผ่าที่ดำรงชีวิตด้วยวิธีการผลิตแบบยังชีพ และปกครองโดยผู้นำตามจารีตประเพณีของตน มาจนถึงสังคมสมัยใหม่ที่เฟื่องฟูด้วยการพาณิชย์ มีรัฐบาลเป็นผู้บริหารประเทศ แม้กาลเวลาเปลี่ยนไปกลับพบว่าระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ ก็ยังดำรงอยู่โดยการผลิตซ้ำทางสังคม (social reproduction) การพัฒนาวิธีการผลิตและระบบการเมืองการปกครองที่แท้จริงแล้วก็คือ การรักษาอำนาจ

ในการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต หรืออำนาจในการจัดการทรัพยากรของผู้ชาย มิใช่เพียงแค่ดำรงอยู่ แต่กลับเพิ่มพูนมั่นคงและครอบงำสังคมได้แบบยลขึ้น ในขณะที่อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรของผู้หญิง ถูกกลืนและกีดกันออกไป

การเข้ามาของแผนการพัฒนาในชุมชนบนพื้นที่สูงของรัฐในภาคเหนือ หากมองในแง่ของ เจริญสองด้าน ด้านหนึ่งส่งผลกระทบต่อการศึกษาเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม มีการปรับเปลี่ยนจากสังคมเกษตรเพื่อยังชีพไปสู่สังคมเกษตรเพื่อการค้า แม้จะมีการติดต่อสื่อสารกับรัฐและสังคมภายนอกมากขึ้น แต่ความรุนแรงเชิงโครงสร้างในสังคมม้งก็ยังคงอยู่ เนื่องจากโครงสร้างของรัฐไทยเองก็ถูกครอบงำโดยแนวคิดชายเป็นใหญ่เช่นกัน ผู้ชายม้งจึงเป็นผู้ได้เปรียบจากการเข้ามาของรัฐไทยและนโยบายการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง เพราะผู้ชายมีโอกาสเข้าถึงการศึกษา การพัฒนา และอำนาจรัฐมากกว่าผู้หญิง และได้ใช้อำนาจและความรู้ต่าง ๆ มาเอาเปรียบผู้หญิง และคนที่อ่อนแอกว่าในสังคมม้ง ก่อให้เกิดความกดดันและความรุนแรงที่หลากหลายและเข้มข้นมากขึ้น

ขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่งของเจริญก็เปิดโอกาสให้ผู้หญิงม้งได้เข้าถึงการศึกษาและข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ มากขึ้น ถึงแม้ว่าช่วงก่อนปี พ.ศ. 2525 การเข้าถึงการศึกษาแบบทางการของรัฐยังไม่ทั่วถึง และเท่าเทียมระหว่างเด็กหญิงและเด็กชาย เด็กผู้ชายมีโอกาสที่จะเข้าไปเรียนในเมืองหรือบวชเรียนได้ แต่เด็กผู้หญิงไม่สามารถทำได้เนื่องจากข้อจำกัดทางเพศสภาพ นอกจากนี้วิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ของสังคมม้ง ยังเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงการศึกษาของเด็กผู้หญิง เพราะค่านิยมที่ว่าผู้ชายคือผู้สืบสกุล ผู้สร้างชื่อเสียงและความเจริญให้แก่วงศ์ตระกูล จำเป็นต้องมีความรู้ ส่วนลูกสาวคือ “ผู้หญิงของคนอื่น” คือ เมื่อแต่งงานต้องย้ายออกจากบ้านของพ่อแม่ไปเป็นคนในตระกูลสามี ทำให้ผู้หญิงม้งไม่ได้รับการส่งเสริมให้เรียนหนังสือแบบทางการของรัฐไทยเช่นเดียวกับผู้ชาย (Xuefang, 2005:9 อ้างใน จุฬารัตน์, 2551)

ช่วงหลังปี พ.ศ. 2525 สังคมม้งเริ่มสนใจและสนับสนุนลูกหลานทั้งหญิงและชาย ให้ไปเรียนหนังสือในระบบมากขึ้น เพราะความล้มเหลวของระบบการเกษตรเพื่อการค้า ทำให้ชาวม้งปรับเปลี่ยนอาชีพโดยอพยพเข้าไปขายแรงงาน หรือทำการค้าเล็กๆ น้อยๆ ตามตัวเมืองใหญ่ๆ ในประเทศ เช่น เชียงใหม่ หรือ กรุงเทพฯ เป็นต้น คนที่มีโอกาสได้รับการศึกษามีความรู้ก็อาจจะพอหางานทำได้ แต่คนที่ไม่มีความรู้เมื่อหางานทำไม่ได้ก็ต้องหันเข้าสู่อาชีพที่ไม่สุจริต เช่น การค้ายาเสพติด ที่ทำให้สังคมม้งถูกตีตราผ่านสื่อต่างๆ หากมีคดีความเรื่องเกี่ยวกับยาบ้า ยาเสพติด สื่อก็จะลงข่าวพาดหัวข่าวใหญ่ว่าม้งค้ายา หากเป็นคนกลุ่มอื่นก็ไม่พาดหัวข่าวใหญ่เท่าไรนัก ทำให้คนม้งถูกเลือกปฏิบัติมาโดยตลอด เมื่อรัฐมีนโยบายปราบปรามผู้ค้ายาเสพติด ผู้ชายม้งส่วนมากถูกวิสามัญฆาตกรรม บางส่วนถูกจับและถูกตัดสินจำคุกหลายสิบปี บางส่วนเกิดความเครียดในการทำมาหากินที่ลำบากขึ้น หาทางออกโดยเป็นผู้

เสพยาเสพติด ทำให้ผู้หญิงและเด็กๆ กลายเป็นเหยื่อเผชิญความรุนแรงจากโครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่ ของตัวเองและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

กรณีศึกษาทั้งสี่คน เป็นผู้หญิงมั่งซึ่งมาจากครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวไม่ว่าจะเป็น พ่อ พี่ชาย ลูก พี่เขย หรือเครือญาติ มีปัญหาที่เกี่ยวพันกับเรื่องการค้าและเสพยาเสพติด ซึ่งเป็นสาเหตุหลัก ควบคู่ไปกับการขาดที่ดินทำกิน และไม่มียานที่จะช่วยให้มีรายได้มาเลี้ยงดูครอบครัว จึงเป็นต้นเหตุที่ ผลักดันให้ผู้หญิงมั่งในวัยสาวต้องออกจากหมู่บ้านเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำ และหาโอกาสในการที่จะ ศึกษาเรียนรู้และพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างเนื้อสร้างตัวจากประสบการณ์การทำงานในเมือง โดยติดต่อผ่านทางเครือญาติที่เข้ามาทำงานอยู่ในตัวเมืองอยู่ก่อนแล้ว หรือผ่านเครือข่ายองค์กรศาสนาที่ ทำงานเพื่อส่งเสริมศักยภาพและศักดิ์ศรีของผู้หญิง

เงื่อนไขและปัจจัยสำคัญที่เบียดขับผู้หญิงมั่งให้กลายเป็นคนชายขอบ มาจากโครงสร้างของ สังคมชายเป็นใหญ่ที่เบียดขับผู้หญิงให้เป็นชายขอบ ไร่ซึ่งตำแหน่งแห่งที่ในสังคม การเป็นชายขอบของ ผู้หญิงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวของการพัฒนาของรัฐที่เข้ามาในชุมชน โดยเฉพาะนโยบาย การจำกัดพื้นที่ทำกิน และการปลูกพืชทดแทนฝิ่น ทำให้มีการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากการเกษตร เพื่อยังชีพไปสู่การปลูกพืชพาณิชย์ ที่ต้องใช้ทุนมากขึ้น แต่มีความต้องการแรงงานในภาคเกษตรน้อยลง เนื่องจากไม่สามารถขยายพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนได้อย่างแต่ก่อน ความล้มเหลวของระบบการเกษตรเพื่อ การค้า ขาดที่ดินทำกิน ขาดงานทำ และปัญหาเสพยาเสพติดในชุมชน เปิดโอกาสให้เยาวชนทั้งชายหญิงออก จากชุมชนเข้าสู่เมือง เพื่อหางานทำหรือศึกษาต่อ ในขณะเดียวกัน ก็ช่วยเปิดโอกาสให้กับผู้หญิงในการ เปิดพื้นที่ใหม่ในการต่อรองกับอำนาจที่เบียดขับให้ผู้หญิงกลายเป็นคนชายขอบของสังคม

7.2 ผู้หญิงมั่งชายขอบกับการเปิดพื้นที่ทางสังคมผ่านทุนทางสังคม

เมื่อพูดถึง “ทุน” ผู้ศึกษาเห็นว่าร่างกายตัวตนของแต่ละคนที่มีมาตั้งแต่เกิดนี้เอง เป็นทุนหลักที่ เป็นรากฐานของการก่อกำเนิดทุนต่างๆ ตามมา ไม่ว่าจะเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” เช่น การศึกษา ทักษะ การฝีมือ “ทุนทางสังคม” เช่น เครือข่ายญาติพี่น้อง “ทุนทางเศรษฐกิจ” เช่น รายได้ เป็นต้น จากชีวิตของ กรณีศึกษาผู้หญิงมั่งทั้ง 4 คน เงื่อนไขสำคัญของการถูกผลักดันให้ออกจากสังคมมั่งเข้าสู่สังคมเมือง เชียงใหม่ตั้งแต่เป็นสาวมั่งวัยรุ่น ก็เนื่องจากผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาและระบบทุนนิยมที่แผ่ขยาย เข้าไปถึงตัวผู้หญิงเอง ผ่านทางครอบครัว เครือญาติและชุมชนมั่ง ดังนั้น จะอยู่หรือจะไปก็ไม่พ้นระบบ อำนาจชายเป็นใหญ่ แต่อย่างน้อยการออกไปจากพื้นที่บริบทเดิม ก็ช่วยให้หลุดออกไปจากโครงสร้าง สังคมมั่งและระบบการผลิตเดิมที่ต้องอาศัยทุนและทรัพยากรที่แช่ตระกูลทางผู้ชายไม่ว่าจะเป็นพ่อหรือ สามีเป็นผู้ตัดสินใจหรือกำหนดให้ผู้หญิงอยู่เฉพาะครัวเรือน จนกว่าจะแต่งงานออกจากครอบครัวพ่อแม่ ไปเป็นผู้หญิงของคนอื่น โดยไม่เห็นคุณค่าหรือศักยภาพที่ผู้หญิงมั่งแต่ละคนก็มีอยู่ในตัวตน พื้นที่ใน

เมืองจึงกว้างขวางพอที่จะช่วยให้ผู้หญิงมีอิสระมากขึ้น ในการที่สามารถกำหนดและนิยามความหมายใหม่ให้กับบทบาทของผู้หญิงตัวเอง

ผู้หญิงม้งกลุ่มนี้มีเครือข่ายความสัมพันธ์ผ่านทางเครือญาติและติดต่อผ่านองค์กรทางศาสนาคริสต์ที่สนับสนุนเครือข่ายการส่งเสริมและสนับสนุนการรื้อฟื้นคุณค่า ศักดิ์ศรีและศักยภาพที่มีในผู้หญิง โดยเฉพาะผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์และเป็นคนชายขอบ โดยผ่านกระบวนการการศึกษาอบรมที่บ้านมารีนา ซึ่งใช้ช่วงเวลาระยะยาวถึง 2 ปี เพื่อผู้หญิงกลุ่มนี้จะต้องเรียนรู้และเข้าใจคุณค่าและศักดิ์ศรีของตัวเองในฐานะที่เป็นมนุษย์ รักเหง้าที่มาของตน เพื่อให้ผู้หญิงเกิดความเชื่อมั่นและเป็นตัวของตัวเอง การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับเพื่อนๆ กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ การฝึกฝนการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม การรู้จักที่จะใช้สิทธิในการบริการของรัฐเช่น โรงพยาบาล สถานที่ราชการ หน่วยงานต่างๆ ที่ต้องติดต่อในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ควบคู่ไปกับการฝึกอบรมต่อยอดศักยภาพด้านทักษะฝีมือ ที่ผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์มีเป็นพื้นฐานด้านทุนทางสังคม ที่ได้รับการอบรมฝึกฝนถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษโดยเฉพาะจากแม่

นอกจากนี้ ยังเป็นโอกาสในการเพิ่มทุนด้านความรู้ การศึกษาเพิ่มเติม กรณีศึกษาทั้ง 4 กรณีมีโอกาสนในการเข้าถึงระบบการศึกษา ทั้งในและนอกระบบการศึกษา รวมทั้งได้รับโอกาสในการเข้ารับการศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพต่าง ๆ และยังมีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ขณะที่อาศัยอยู่ที่บ้านมารีนา และรักษาเครือข่ายความสัมพันธ์แม่เมื่อจบจากบ้านมารีนาแล้ว สิ่งเหล่านี้ได้ทำให้กรณีศึกษาทั้ง 4 ได้ตระหนักในการดูแลตนเอง และตระหนักถึงข้อจำกัดของความเสมอภาคด้วย และยังเป็น โอกาสที่จะเพิ่มทุนทางด้านการงานหาเลี้ยงชีพตนเองได้รายได้ สองกรณีศึกษาเป็นผู้สร้างรายได้หลักของครอบครัว และทุกกรณีศึกษามีส่วนร่วมสร้างรายได้ของครอบครัว เนื่องมาจากการเข้าสู่ระบบการผลิตใหม่ที่ไม่ใช่การผลิตทางการเกษตรอีกต่อไป ทุกกรณีศึกษามีโอกาสในการเลือกประกอบอาชีพได้หลากหลายสาขามากขึ้น ซึ่งแตกต่างไปจากในอดีต ที่ผู้หญิงม้ง หรือ ผู้หญิงทั่วไปจะมีอาชีพจำกัดเฉพาะบางสาขาเท่านั้น

ทักษะด้านการตัดเย็บเสื้อผ้ามีใช้ฝึกให้เย็บเป็นเท่านั้น แต่ทุกคนจะต้องฝึกฝนเรียนรู้ขั้นตอนทั้งหมดในการเตรียมตั้งแต่เรียนรู้มาตรฐานในการวัดตัว การสร้างแบบที่ต้องมีพื้นฐานในการคำนวณที่แม่นยำ การวางผ้าเพื่อตัดตามแบบ การรู้จักผ้าแต่ละชนิดว่าจะมีวิธีเย็บอย่างไรให้ออกมาสวย ประณีต วิธีเย็บแบบต่างๆ เพราะฉะนั้นการฝึกทักษะฝีมือเพื่อที่จะเป็นช่างฝีมืออย่างแท้จริง จึงไม่ใช่เรื่องง่าย หรือเป็นเรื่องที่ไม่ใช้ความคิดหรือสมองในการสร้างสรรค์ผลงานอย่างที่หลายคนคิดหรือมองในแง่ดูถูกต่ออาชีพนี้ ดังนั้น แต่ละคนต้องใช้ความเพียรพยายาม ความอดทน ความเอาใจใส่ ความรับผิดชอบ และความขยันหมั่นเพียรเพื่อใช้ช่วงเวลาสองปีอย่างคุ้มค่าและประสบความสำเร็จในที่สุด

นอกจากจะเน้นด้านฝึกทักษะอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าแล้ว บ้านมารีนาเน้นกระบวนการวิธีการและแนวคิดในการอบรมเพื่อเสริมสร้างอำนาจของผู้หญิง “เพื่อเป็นคนที่มีอิสระจากการครอบงำ เป็นคนที่ยึดมั่นในศักดิ์ศรีของตนเอง สามารถช่วยตนเองได้และเป็นที่พึ่งของผู้อื่น” ตามเจตนารมณ์ของผู้ก่อตั้ง โดย

มีการเสริมแนวคิดและประสบการณ์ในด้านการวิเคราะห์สังคม เพื่อจะได้รู้เท่าทันสังคม และมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่มีคุณธรรมบนพื้นฐานของคำสอนทางศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม และเป็น “หน่อ” (Change Agent) ที่จะกลับเข้าไปสืบทอดงานกับเด็กและเยาวชนในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนหญิงผู้ถูกปิดกั้นโอกาส

กรณีศึกษาทั้ง 4 คนก็ผ่านกระบวนการอบรมนี้ หลังจากนั้นแต่ละคนก็ออกไปทำงานตามสถานประกอบการ เพื่อนำความรู้และทักษะที่ได้ไปใช้ประกอบอาชีพสุจริตในการสร้างเนื้อสร้างตัวและเพื่อแผ่ไปถึงพ่อแม่ญาติพี่น้อง เนื่องจากเยาวชนหญิงมั่งที่มาจากหมู่บ้านรุ่นหลังปี พ.ศ. 2540 ส่วนใหญ่จะจบระดับชั้นมัธยมปีที่ 3 จากโรงเรียนขยายโอกาสในหมู่บ้านหรือในระดับตำบล บางคนก็เรียนต่อ การศึกษานอกระบบจนจบระดับมัธยมปลาย จนกว่าแต่ละคนจะพร้อมที่จะกลับไปมีครอบครัว ช่วงเวลาที่อยู่ในเมืองช่วยให้ผู้หญิงมั่งได้ใช้เวลาในการที่จะแต่งงานเมื่อมีความพร้อมเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น ในการที่จะตัดสินใจที่จะมีคู่ครอง

กรณีศึกษาทั้ง 4 คนปัจจุบันมีครอบครัวแล้ว 3 คน แต่งงานเมื่ออายุ 19 ปี สองคน อายุ 25 ปี หนึ่งคน อีกหนึ่งคนยังโสดอยู่ในวัยเบญจเพส มุ่งมั่นอยู่กับการกลับไปสานฝันของตนเอง โดยเริ่มประกอบธุรกิจด้านผ้าเปิดร้านตัดเย็บเสื้อผ้าในหมู่บ้านของตนเองในพื้นที่อำเภอเมืองเชียงของ เธอเป็นคนแรกที่ใช้จักรเย็บผ้าและจักรโพงอุตสาหกรรม ที่ได้มาจากผลงานและน้ำพักน้ำแรงของเธอกับการทำงานเป็นช่างตัดเย็บเสื้อผ้าในตัวเมืองเชียงใหม่เกือบ 6 ปี นับว่าเป็นจักรเย็บผ้าอุตสาหกรรมหลังแรกของหมู่บ้าน และเป็นร้านที่เปิดรับตัดเย็บเสื้อผ้าโดยผู้หญิงมั่งร้านแรกในหมู่บ้านด้วยเช่นกัน หลังจากพ่อตายเพิ่งออกจากบ้านไปรับจ้างทำงานบ้านในตัวเมืองเชียงใหม่ และได้มีโอกาสเข้าฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า หลังจากนั้น ได้ทำงานในบริษัทเย็บเสื้อผ้าส่งออก ส่งสมทุนและประสบการณ์กลับมาอยู่บ้านกับแม่ และเปิดร้านรับตัดเย็บเสื้อผ้ากับพี่สาวในหมู่บ้าน

แม้ว่าการออกจากหมู่บ้านและไปฝึกอาชีพในเมืองของกรณีศึกษาทั้ง 4 คน มีจุดเริ่มมาจากความต้องการในการแสวงหาโอกาสเพื่อประกอบอาชีพและรายได้ แต่การออกจากหมู่บ้านนี้ก็กลับช่วยเปิดพื้นที่ใหม่ในการส่งสมทุนทางสังคมที่นำไปเป็นต้นทุนที่ใช้ในการต่อรองเชิงอำนาจกับพลังความสัมพันธ์ทางเพศที่อยู่ในชุมชน อย่างเช่น ความรู้ที่ได้จากการฝึกอาชีพและการอบรมสั่งสอนที่บ้านมารีนา และจากประสบการณ์การทำงานในเมือง ในกระบวนการเปิดพื้นที่ใหม่นี้พบว่า “พื้นที่ของผู้หญิง” ที่ช่วยเสริมสร้างพลังอำนาจต่อรองและเป็นต้นทุนที่เข้มแข็งให้กับผู้หญิง นอกจากการอบรมสั่งสอนของนักบวชหญิงที่บ้านมารีนา ซึ่งเป็นเสมือนแม่คนที่สองของผู้หญิงทุกคนที่มีโอกาสเข้าไปอบรมแล้ว แบบอย่างชีวิต คำสั่งสอน และการสนับสนุนของแม่ที่มีให้กับลูกสาว หรือบทบาทของแม่ (Mothering in Gender World) แม่ผู้ให้กำเนิด และ แม่ผู้ให้แนวคิดแนวทาง เป็นพื้นที่แรกที่เป็นพื้นฐานสำคัญให้กับกรณีศึกษาทุกคนในต่อสู้เพื่อเปิดพื้นที่ในการต่อรองกับโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ และ

เป็นการเสริมสร้างอำนาจของผู้หญิงจากปริมณฑลของ “ความเป็นแม่” ที่เป็นอำนาจในการเปลี่ยนแปลง (Transformative power) มิได้เป็นไปเพื่อการมีอำนาจเหนือผู้อื่น (Rich อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2535)

นอกจากนั้น การเปลี่ยนศาสนาจากประเพณีเดิมมาเป็นศาสนาคริสต์ ถือว่าเป็นทุนทางสังคมอีกประการหนึ่งของกรณีศึกษา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาคริสต์นิกายใด เช่น คริสตจักรวันเสาร์ (Sevenday Adventist) ในกรณีของไป่ หรือคริสตจักรแบปติสต์ (Baptist) ในกรณีของแม่และเท่ง หรือคาทอลิก ในกรณีของจ๊วยะ เป็นการเปลี่ยนพื้นที่ที่มีอำนาจครอบงำสูงสุด มาเป็นพื้นที่ต่อรองของตนเอง การที่สตรีได้เข้ามามีบทบาทในพื้นที่ศาสนาและพิธีกรรมได้นั้น สามารถเกิดขึ้นได้ในบริบทสังคมที่เป็นชายขอบของสังคมศาสนา ผู้นำสามารถที่จะตีความพระคัมภีร์และข้อคำสอนได้อย่างอิสระ นอกจากนี้ต้องอ่านพระคัมภีร์เป็นภาษาไทย ผู้หญิงที่มีโอกาสเข้ามาศึกษาในเมืองรู้จักคุณค่าของเวลาและพื้นที่แบบใหม่ก็สามารถดำรงตนในบริบทใหม่ได้อย่างมีความหมาย

7.3 บทบาทของความเป็นแม่ทางสายเลือด และทางสังคม กับการเปิดพื้นที่ในการต่อรองเชิงอำนาจระหว่างเพศให้กับลูกสาว

จากชีวิตของกรณีศึกษาทั้ง 4 คน พบว่าชีวิตของแม่สะท้อนให้เห็นกระบวนการเป็นชายขอบของผู้หญิงม้ง ในขณะเดียวกันก็เป็นแบบอย่างของการต่อสู้และการเปิดพื้นที่เพื่อต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศ ที่ส่งผลให้กรณีศึกษาเลือกหนทางชีวิตของตนเองในการดิ้นรนเพื่อมีอำนาจต่อรองกับโครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่ ซึ่ง Adrienne Rich (1976, อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2535) ได้ให้คำนิยามในสังคมปิตาธิปไตยว่า “การเป็นผู้หญิง” หมายถึง “การเป็นแม่” เท่านั้น สังคมแบบนี้จะยกย่องผู้หญิงที่ตั้งท้อง แต่จะรังเกียจผู้หญิงที่ไม่มีลูก หรือผู้หญิงโสด ถือว่าเป็นผู้หญิงที่ไม่สมบูรณ์ Rich เห็นว่า “ความเป็นแม่” เป็นเรื่องของทางสังคมยิ่งกว่าจะเป็นเรื่องทางชีวภาพ ทั้งนี้หมายความว่าแม้แต่ผู้หญิงที่ไม่มีลูกเลย ก็ยังสามารถเป็นแม่ได้ในทางสังคม ซึ่งหมายความว่า ไม่ว่าผู้หญิงจะประกอบอาชีพอะไรก็ตาม ผู้หญิงจะมีคุณลักษณะที่ดูแล เอาใจใส่ เอื้อเฟื้อ สั่งสอน อย่างที่สังคมมอบหมายมาให้ ดังนั้นตราบใดที่ความเป็นแม่ได้ถูกทำให้เป็นสถาบันหนึ่งในสังคมแบบนี้ ตราบนั้นผู้หญิงทุกคนทั้งที่มีลูกและไม่มีลูก ก็ย่อมได้ได้รับผลกระทบที่เกี่ยวข้องอยู่ดี

ในบริบทของครอบครัวม้ง อุดมการณ์ในการสร้างภาพความเป็นแม่ มีรากฐานสืบทอดมาจากโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่ยกย่องเพศชาย พ่อเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจภายในครอบครัว พ่อมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนลูกชาย เพื่อเรียนรู้การเป็นผู้นำในครอบครัว และเป็นผู้สืบทอดตระกูลในอนาคต ส่วนแม่มีบทบาทในการถ่ายทอดบทบาทและหน้าที่ของความเป็นผู้หญิงให้กับลูกสาว เนื่องจากความสำเร็จที่สำคัญที่สุดในชีวิตของผู้หญิงในสังคมม้ง คือ การแต่งงาน มีลูก และเลี้ยงลูก โดยเฉพาะลูกสาวให้โตเป็นคนดีในสังคม ดังนั้น แม่จึงเป็นผู้ดูแล สั่งสอนและปลูกฝังความเป็นผู้หญิงที่ดี คือขยันทำงาน ทำอาหารเป็น เชื้อฟังกู้ใหญ่ มีความกตัญญู มีความอดทน มีมารยาท และที่สำคัญคือ

ต้องปักผ้าและเย็บผ้าเก่ง งานเย็บปักถักร้อยถือเป็นงานแรกและงานหลักที่แม่ต้องสอนให้ลูกสาว หากลูกสาวไม่ปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นผู้หญิง เช่น ไม่รู้วิธีทำอาหาร ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ ชอบเถียง คนแรกที่จะถูกตำหนิก็คือแม่

จากคำบอกเล่าของกรณีศึกษาทั้ง 4 คน เห็นได้ว่าแม่มีบทบาทในการเปิดพื้นที่ในการต่อรองอำนาจให้กับลูกสาว ด้วยการนิยามใหม่ของความเป็นผู้หญิง ที่แตกต่างจากแนวคิดที่มีอยู่เดิมในสังคมมีชีวิตของแม่สะท้อนให้เห็นกระบวนการเป็นชายขอบของผู้หญิงมั่ง นับตั้งแต่กระบวนการอบรมสั่งสอนตามแบบประเพณีของมั่ง ที่จะต้องเป็น “ผู้หญิงดีและขยัน” จึงเป็นที่ต้องการของสังคมมั่ง การไม่มีอำนาจการตัดสินใจในการเลือกคู่ครองด้วยตนเอง ชีวิตของผู้หญิงที่เป็นเมีย ซึ่งต้องทำงานหนักทั้งในบ้านและในไร่ ความยากลำบากของสะใภ้ที่ครอบครัวสามีไม่ยอมรับ สุดท้ายเมื่อเป็นหญิงหม้ายก็ไม่ได้รับการยอมรับว่ามีตัวตนในสังคม

แต่หลังจากสามีเสียชีวิต แม่ของทั้ง 3 กรณีกลับยืนยันที่จะเป็นแม่หม้าย และไม่ยอมแต่งงานใหม่ โดยต้องเผชิญกับแรงกดดันทางสังคมและจากครอบครัวของสามี เนื่องจากหญิงหม้ายในสังคมมั่งเป็น “ผู้ไร้ซึ่งตำแหน่งแห่งที่” เนื่องจากผู้หญิงจะมีตำแหน่งแห่งที่ในสังคมได้ด้วยการเชื่อมโยงตนเองกับผู้ชายเท่านั้น กรณีแม่ของเต่ง หลังจากพ่อตาย แม่ตัดสินใจเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์เพื่อหลุดพ้นจากจารีตเดิมของสังคมมั่งที่ต้องพึ่งพาผู้ชายในการทำพิธีกรรม ซึ่งแม่ให้เหตุผลว่า “เพื่อออกจากสภาพเก่าๆ ที่คนรอบข้างรังเกียจ ไม่ต้องการคบหาสมาคมด้วย เวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่มีคนมาทำพิธีเดิมของมั่งให้” เते่งเล่าว่าตอนที่พ่อเสียชีวิต พิธีฝังศพมั่งจะให้เฉพาะผู้ชายเข้าร่วม และช่วยกันหามศพไปทำพิธีฝัง แต่ปัจจุบันผู้หญิงก็ไปร่วมพิธีฝังด้วย หลังจากพิธีฝังศพแล้ว หากมีรอยแห้วบนหลุมฝังศพต้องมีญาติฝ่ายชายไปทำพิธีถมดิน แต่เนื่องจากแม่เป็นหม้ายและพี่ชายของพ่อก็ไม่มาทำพิธีให้เพราะมีเรื่องบาดหมางใจกัน “พ่อหนูเป็นคนดี เวลาตายก็ยังดี จึงไม่มีใครกล้าไปถมดิน แต่แม่ของหนูกล้าไปถมดิน ขวนเพื่อนๆ ที่เป็นหม้ายไปด้วย ร้องเพลงไปถมไป แม่บอกว่า ถ้าเราเชื่อในพระเจ้าเราก็ไม่กลัว มีแต่คนชื่นชมในความกล้าของแม่” เมื่อผู้ศึกษาถามว่าพ่อตายจากไปพ่อคงไปสบายแล้ว แม่ก็พูดออกมาด้วยใบหน้าเปื้อนยิ้มอย่างมีความสุขทันทีว่า “แม่ก็อยู่สบายแล้วเหมือนกัน”

นอกจากนี้ แม่ของเต่งยังกล้าท้าทายอำนาจของพ่อด้วยการสนับสนุนลูกสาวให้หนีพ่อไปเรียนต่อที่ต่างจังหวัด อาจกล่าวได้ว่า แม่ของกรณีศึกษาทั้ง 4 คน มีส่วนในการสนับสนุนให้ลูกสาวออกจากหมู่บ้านเข้ามาในเมืองเพื่อแสวงหาโอกาสใหม่ๆ ในชีวิต และเมื่อลูกสาวพร้อมที่จะมีครอบครัว แม่ยังให้แนวทางในการเลือกคู่ครองที่แตกต่างจากแนวคิดแบบเดิมในสังคมมั่ง ที่ฝ่ายชายจะเป็นผู้เลือก อย่างเช่นแม่ของจ๊วะสอนลูกสาวว่า “หากคิดรักชอบผู้ชาย ไม่จำเป็นต้องเป็นคนฐานะดีหรือหน้าตาดี แต่ขอให้เป็นคนดีแม้จะสบายใจ เพราะแม่ห่วงลูกเป็นผู้หญิง หากได้สามีที่ไม่ดีชีวิตครอบครัวก็จะลำบาก” ชีวิตของแม่ที่เลือกต่อสู้กับโครงสร้างอำนาจความสัมพันธ์ทางเพศที่มีอยู่ในชุมชน เป็นแบบอย่าง เป็นแรงบันดาลใจ และแรงสนับสนุนให้กับลูกสาวในการเปิดพื้นที่ของผู้หญิงเพื่อต่อรองอำนาจระหว่างเพศ

เมื่อแต่งงานและมีลูกของตนเอง กรณีศึกษาได้สืบทอดการอบรมความเป็นผู้หญิงให้กับลูกสาว ตามที่ได้รับการถ่ายทอดจากแม่ อย่างเช่น ไปเล่าถึงบทบาทของแม่ในการอบรมลูกสาวว่า พ่อแม่มีสอน ลูกชายและลูกสาวคนละแบบ ไปสอนลูกสาวว่า “ก็เตือนสอนเหมือนกันว่าทำตัวแบบนั้นแบบนี้ ต้องเป็นคนใจดี ต้องเป็นคนใจกว้าง ต้องรักญาติพี่น้องของเขาด้วย รักญาติพี่น้องของเรา... เขาจะรักใคร ชอบใคร ก็เรื่องของเขา แต่เราก็สอนให้เขาต้องดูแลตัวเอง รับผิดชอบตัวเองให้ดี ว่าคุณที่เรารักนั้น เขาจะรักเราว่าจะไปกันตลอดรอดฝั่งไหม ก็ค่อยๆ สอนกันไป พอมีลูกสาวหนูทั้งสามคนเป็นคนดี รับผิดชอบตัวเองได้แล้ว ไม่สนใจเรื่องผู้ชาย สนใจเรื่องเรียนอย่างเดียว เรื่องพระเจ้าอย่างเดียว คุณๆ แล้วก็ ภูมิใจ” สมัยหนูเป็นเด็ก ปู่ย่าทางพ่อก็สอนว่า “ฟังเอานี้ เฮาถือผีนะ ไม่ต้องไปหนีตามผู้ชายไปนะ เขาจับมือแล้วก็ต้องเดิน 3 ก้าวนะ จะเลี้ยวจะโศทางพ่อแม่เขาก็จะเอาสตางค์อย่างเดียวยกให้เขาไปเลย กลัวมาก ไม่กล้าเลย ใครมาพูดด้วยเรากลัวเขาจะหลุมเรา อย่างที่แม่บอกว่า ไม่ว่าวันไหน ใครมาชวนเราไปไหน ก็ บอกว่าไม่ไป” ไปบอกว่าแต่ก่อนการแต่งงานของมึง ผู้หญิงต้องแต่งออกไปอยู่กับครอบครัวผู้ชาย แต่วิถีชีวิตปัจจุบัน ลูกๆ ก็ไปอยู่ในเมือง” จะเห็นได้ว่าการอบรมสั่งสอนลูกสาวในสังคมในบริบทปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ยังคงยึดถือตามที่คนรุ่นพ่อแม่และปู่ย่าตายายได้ถ่ายทอดมา แต่มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลง อย่างเช่น ประเพณีการแต่งงานไปอยู่กับครอบครัวของฝ่ายชาย ซึ่งเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงมีอิสระมากขึ้นจากโครงสร้างของสังคมชายเป็นใหญ่ แต่ในอีกด้านหนึ่ง อุดมการณ์ ในการสร้างภาพของความเป็นผู้หญิงมั่ง ก็ยังถูกถ่ายทอดผ่านทางคำสั่งสอนของแม่ ที่แต่ละคนจะเลือกปรับให้เหมาะสมกับแนวความคิดของตน

หลังจากที่ออกมาจากบ้านแล้ว กรณีศึกษาทั้ง 4 คน ได้มีโอกาสเข้ารับการอบรมที่บ้านมารีนาในตัวเมืองเชียงใหม่ ในการอบรมบ่มเพาะเยาวชนสตรีที่มีฐานะยากจนจากชนบท ทั้งในด้านฝึกรับมืออาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า การฝึกทักษะในการอยู่ร่วมกันเป็นชีวิตกลุ่ม เพื่อเป็นการเตรียมตัวสำหรับการเผชิญชีวิตในสังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จากแนวคิดในการอบรมของบ้านมารีนา และทักษะของเยาวชนสตรีที่เข้ารับการอบรมจากบ้านมารีนา ทำให้เห็นว่าการอบรมที่บ้านมารีนาเป็นการเปิด “พื้นที่ของผู้หญิง” ในการเสริมสร้างศักยภาพของผู้หญิง ให้เป็นคนที่มีความสำคัญต่อตัวเองและสังคม ที่เป็นพื้นฐานในการนำไปสู่การต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศในสังคม จุดกำเนิดแนวคิดการอบรมเพื่อเป็นคนที่อิสระจากการครอบงำไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือสถาบันใดๆก็ตาม โดยปรับไม่ใช่วิธีการรับเด็กผู้หญิงมาแบบสงเคราะห์ ซึ่งเป็นการไม่เสริมสร้างคน ทำให้เด็กเสียนิสัย ไม่เห็นความสำคัญและคุณค่าของการรับผิดชอบเอาใจใส่ในการทำงาน คณะซิสเตอร์ที่รับผิดชอบในการจัดกระบวนการการอบรมเยาวชนสตรีบ้านมารีนา จึงได้ปรับเปลี่ยนการอบรมเด็กให้เรียนรู้ที่จะพึ่งตนเอง เป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ซึ่งการอบรมเด็กในรูปแบบนี้ สามารถที่จะช่วยให้เด็กพึ่งตนเอง และให้เป็นคนที่มีความสำคัญต่อตัวเองและสังคม

เป้าหมายของกระบวนการอบรมอย่างต่อเนื่องนี้ เป็นไปเพื่อสร้าง “หน่อ” (Change Agent) ที่จะกลับเข้าไปอยู่ในชุมชนเดิม หรือชุมชนอื่นที่ได้ไปอยู่ ในการสืบทอดจิตตารมณ์ (เจตนารมณ์) หรือสืบทอดงานของคณะซิสเตอร์ในการทำงานกับเด็กและเยาวชน ในครอบครัว และในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนหญิงผู้ถูกปิดกั้นโอกาส

ในการเปิด “พื้นที่ของผู้หญิง” ของบ้านมารีนา เป็นการเสริมสร้างอำนาจของผู้หญิงจากปริณิณทลของ “ความเป็นแม่” ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับผู้หญิงที่หนุนช่วยกันด้วยความรัก เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ที่แม่มีต่อลูกสาว หรือพี่สาวกับน้องสาว ในการอบรมสั่งสอน ให้คำแนะนำ การดูแลเอาใจใส่ การให้ความรักและความอบอุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การได้รับแบบอย่างและแนวทางในการดำเนินชีวิตจากซิสเตอร์

ในอีกด้านหนึ่งเปิดโอกาสและผลักดันให้เยาวชนหญิงส่วนหนึ่งมีโอกาสออกจากชุมชนเข้ามาหางานทำในเมือง เพื่อหาโอกาสใหม่ๆทางเศรษฐกิจ การฝึกอาชีพ และการศึกษาต่อนอกกระบวน และได้เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับผู้หญิงมีจำนวนหนึ่งมีโอกาสในการสั่งสมประสบการณ์และต้นทุนในการเพิ่มพลังการต่อรองเชิงอำนาจระหว่างเพศที่อยู่ในชุมชน ในกระบวนการเปิดพื้นที่ใหม่นี้พบว่า “พื้นที่ของผู้หญิง” ที่ช่วยเสริมสร้างพลังอำนาจต่อรองและเป็นต้นทุนที่เข้มแข็งให้กับผู้หญิงที่เป็นลูกสาว ได้แก่ แบบอย่างชีวิตและคำสั่งสอนของแม่ และการอบรมสั่งสอนของนักบวชหญิงที่บ้านมารีนา ซึ่งเป็นเสมือนแม่คนที่สองของผู้หญิงทุกคนที่มีโอกาสเข้าไปรับการอบรม

ทั้งนี้ เพราะอำนาจแบบผู้หญิงที่เคยมีมานั้น มิใช่อำนาจเหนือผู้อื่น (Rich, อ้างแล้ว) หากแต่เป็นอำนาจในการเปลี่ยนแปลง (Transformation of power) ซึ่งแนวคิดเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงของอำนาจ” นี้ มาจากความเป็นจริงทางกายภาพของผู้เป็นแม่ การตั้งครรภ์คือการเปลี่ยนแปลงของสิ่งมีชีวิต จากสัตว์เซลล์เดียวให้ขยายเติบโตขึ้นมาเรื่อยๆ ดังนั้นผู้หญิงจึงมิใช่เป็นเพียงผู้ให้กำเนิดและรักษาสมดุลของชีวิตเท่านั้น แต่ยังมีพลังอำนาจที่จะเปลี่ยนอาหารให้กลายเป็นน้ำนม เพื่อใช้เลี้ยงลูกๆ และผู้หญิงยังมีศักยภาพที่จะเลี้ยงดูมนุษย์ทั้งหญิงชายให้มีชีวิตรอดต่อไปด้วย พลังอำนาจของความเป็นแม่อาจจะเป็นต้นแบบของการใช้อำนาจอย่างสร้างสรรค์ได้

7.4 กระบวนการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศและการนิยามความเป็นหญิงใหม่

ผู้หญิงในสังคมม้งแต่ก่อนมีบทบาทและพื้นที่ซึ่งถูกกำหนดให้อยู่ในครัวเรือน ไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน เพราะพ่อแม่เห็นว่าเรียนไปก็ไม่มีประโยชน์ เพราะพอโตเริ่มสู่วัยสาวก็ต้องกลายไปเป็นผู้หญิงของคนอื่น ไม่ได้อยู่ทำประโยชน์ให้แก่พ่อแม่ และความสำนึกสูงสุดในชีวิตของผู้หญิงม้งในอดีตคือการได้แต่งงาน และการมีลูกโดยเฉพาะลูกชายให้กับวงศ์ตระกูลสามี แต่ปัจจุบันสังคมม้งมิได้เป็นสังคมเกษตรเพื่อการยังชีพอย่างเดียว แต่กลายเป็นสังคมที่มีความหลากหลายด้านอาชีพมากขึ้น และสมาชิกทั้งชายหญิงในชุมชนม้ง มีการติดต่อสื่อสารและเดินทางเข้าออกนอกสังคมม้งมากขึ้น มีการสร้าง

เครือข่ายมิใช่เฉพาะเครือข่าย แต่ยังมีเครือข่ายทางด้านการศึกษา ด้านศาสนา และด้านสังคมหลากหลายมากขึ้น

พ่อแม่ในครอบครัวเริ่มให้การสนับสนุนลูกสาว ให้ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนต่อเนื่องในระบบเช่นเดียวกับลูกชาย แม้ว่าลูกหลานในยุคไฮเทคเทคโนโลยีหลายคนไม่ได้ใช้โอกาสที่พ่อแม่ให้การสนับสนุนนั้น ตั้งใจเล่าเรียนเพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตครอบครัวในอนาคต ในหลายหมู่บ้านของชุมชนม้ง เยาวชนชายหญิงที่ไปเรียนในพื้นที่ใกล้เคียงหรือต่างสถานที่ บ่อยครั้งกลับไม่สนใจเรียนแต่ไปคบเพื่อนหญิงชาย จนที่สุดพ่อแม่ก็ต้องจัดการให้อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวเพราะฝ่ายหญิงตั้งท้อง ทั้งๆที่ทั้งฝ่ายหญิงและชาย ต่างก็ยังไม่เป็นผู้ใหญ่ทั้งจิตใจและสติปัญญาพอที่จะรับผิดชอบบทบาทของพ่อแม่ก็ต้องอาศัยครอบครัวพ่อแม่สามีและสืบทอดโครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่ ในบริบทที่กำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงต่อไปไม่สิ้นสุด กรณีเช่นนี้กำลังเกิดมากขึ้นในสังคมม้ง ซึ่งผู้ศึกษาก็ได้ทราบข้อมูลด้านนี้ในการเข้าพื้นที่เพื่อเยี่ยมครอบครัวกรณีศึกษา

จากชีวิตของกรณีศึกษาทั้ง 4 คนทำให้เห็นว่าการออกจากชุมชนไปสู่ภายนอกชุมชนของผู้หญิงนั้น การมีพื้นที่และกระบวนการอบรมที่ช่วยเตรียมผู้หญิงในการเข้าสู่กระบวนการปรับตัวเป็นสิ่งสำคัญในการเสริมสร้างพลังอำนาจในการต่อรองของผู้หญิง ดังนั้น การมีโอกาสเข้าอบรมที่บ้านมารีนาจึงเป็นการเตรียมทั้งในด้านวิชาชีพที่ทำให้ผู้หญิงสามารถพึ่งตนเองและเพื่อแผ่ไปถึงครอบครัว การเตรียมในด้านความคิดในการใช้ชีวิตในสังคม และการเพื่อแผ่ไปสู่คนอื่นๆในชุมชน โดยแต่ละคนมีกระบวนการปรับตัวและวิธีการที่หลากหลายในการต่อรองทั้งในบริบทเดิมและบริบทใหม่ แต่ละคนมีทุนแต่ละประเภทแตกต่างกัน และสามารถนำทุนแต่ละด้านมาปรับใช้ในการต่อรองความสัมพันธ์ระหว่างเพศในเรื่องต่างๆ

ในกรณีของผู้หญิงลาหู่ ชลดา มนตรีวัต (2541) ได้ค้นพบว่าในโลกทัศน์และระบบความเชื่อของสังคมลาหู่ ผู้หญิงลาหู่มีตำแหน่งแห่งที่และสถานภาพทางสังคมดีกว่าผู้ชาย ในวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ผลิตสร้างอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ เมื่อสังคมลาหู่ต้องกระโดดเข้าสู่ระบบทุนนิยม ผู้หญิงต้องรับภาระเพิ่มขึ้น และไม่สามารถปรับตัวเพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง ขณะเดียวกันก็ถูกผลักให้ออกจากหมู่บ้านเพื่อหาเลี้ยงปากท้อง ชลดาตั้งข้อสังเกตว่า การที่ผู้หญิงลาหู่ไม่สามารถปรับตัวได้นั้น เกิดจากเงื่อนไขในกระบวนการสร้างความเป็นเพศของสังคมลาหู่ เช่น การให้ความหมายของความเป็นหญิงลาหู่ที่ดีว่า หมายถึงผู้ที่เชื่อฟังสามีและดูแลงานบ้านได้ดี โครงสร้างของสังคมลาหู่ไม่ได้เตรียมให้ผู้หญิงออกมามีบทบาทในการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเผชิญกับโลกภายนอก

แม้ว่าในสังคมม้งต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในเงื่อนไขเช่นเดียวกับสังคมลาหู่ คือเป็นกลุ่มที่ขาดแคลนพื้นที่ทำกิน นับวันรัฐก็ขยับขยายพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติ หรือเขตป่าสงวน เข้าซ้อนทับพื้นที่ทำกินของชาวบ้านไปเรื่อยๆ สังคมม้งจึงต้องปรับวิถีการผลิตให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นพลวัตของสังคมที่ไม่มีวันหยุดนิ่ง ผู้หญิงม้งเองค่อยๆถูกผลักดันให้หลุดออกจากสังคมม้ง โดยการ

ออกมาหางานทำ ค้าขายเล็กๆน้อยๆ โดยอาศัยการเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ยึดโยงผ่านระบบเครือญาติทางฝ่ายพ่อแม่ของตน ประกอบกับกระบวนการผลิตสร้างความเป็นผู้หญิงมั่ง มักผูกความหมายของการเป็นผู้หญิงมั่งที่ดีไว้กับ ความเอาใจเอางาน ขยันขันแข็ง อดทน หนักเอาเบาสู้ และมีทักษะในการเป็นแม่ค้า ก็สอดคล้องกับค่านิยมในระบบทุนนิยมด้วย จึงทำให้ผู้หญิงมั่งปรับตัวได้เร็วกว่า

อย่างเช่นกรณีของ “ไป๋” ที่เลือกตัดสินใจกลับมาใช้ชีวิตอยู่ที่บ้านเกิดหลังจากแต่งงาน โดยมีอาชีพและรายได้ของตนเองจากการค้าขายและให้บริการในการรักษาโรคโดยใช้สมุนไพร ขณะที่สามีเป็นช่างเงิน และในการจัดแบ่งบทบาทภายในบ้าน สามีของไป๋เข้ามาช่วยรับผิดชอบดูแลลูก และทดแทนบทบาทหน้าที่ในครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างเพศนี้มีเงื่อนไขสำคัญ คือ เนื่องจากสามีของไป๋นับถือศาสนาคริสต์ จึงไม่ได้ถือปฏิบัติตามประเพณีของมั่งอย่างเคร่งครัด และการที่ทั้งสองสามีภรรยาไม่ได้ทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก จึงทำให้ทั้งสองสามารถแบ่งบทบาทพึ่งพากันได้

นอกจากการต่อรองเชิงอำนาจระหว่างเพศในครอบครัวแล้ว ไป๋ยังมีอำนาจการต่อรองกับพลังความสัมพันธ์ทางเพศทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เนื่องจากสามีของไป๋ให้โอกาสไป๋เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆนอกหมู่บ้าน เช่น เข้าร่วมการอบรมกับสมาคมต่างๆ การสัมมนาเรื่องกฎหมายชาวบ้าน เรื่องสิ่งแวดล้อม ร่วมเป็นเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านขององค์กรเอกชนเกี่ยวกับการส่งเสริมความรู้ทางด้านสิทธิมนุษยชน และมีโอกาสร่วมทัศนศึกษากับกลุ่มแม่บ้านในที่ต่างๆ และไป๋ยังได้รับเลือกให้เป็นประธานกลุ่มแม่บ้านขุนวาง 2 สมัย ทำให้เห็นว่าไป๋เป็นที่ยอมรับจากในระดับชุมชนและนอกชุมชน

หลังจากสามีประสบอุบัติเหตุเสียชีวิต ไป๋ก็ปฏิเสธและไม่คิดที่จะแต่งงานใหม่ เธอสามารถอยู่ดูแลเลี้ยงดูลูกๆต่อไปได้ด้วยตนเอง ไป๋เป็นกรณีตัวอย่างอีกหนึ่งที่ผู้หญิงสามารถเป็น “ผู้กระทำ” ในการต่อรองเชิงอำนาจและการนิยามใหม่เกี่ยวกับ “ความเป็นหญิง” ที่มีตัวตนและมีอำนาจต่อรองในสังคมมั่ง โดยไม่จำเป็นต้องมีตำแหน่งแห่งที่ในสังคมด้วยการเชื่อมโยงตนเองกับผู้ชายเท่านั้น

กรณีของ “จ้อยะ” มีการปรับตัวเรื่องการแบ่งงานกันทำที่แตกต่างไปจากรุ่นพ่อแม่ จ้อยะและสามีมีการพูดคุยปรึกษาแสดงความคิดเห็นและทำงานร่วมกันมากขึ้น อาจเป็นเพราะผู้หญิงและผู้ชายมั่งที่มีโอกาสเข้าไปเรียนหรือทำงานในเมือง และกลับมาแต่งงานในช่วงอายุที่ยี่สิบกว่าๆและมาทำมาหากินตั้งรกรากในหมู่บ้านดังเช่นกรณีของจ้อยะและสามี มีการแบ่งบทบาทหญิงชายเปลี่ยนแปลงไปจากประเพณีมั่ง ประกอบกับทั้งสองนับถือศาสนาคริสต์ ทำให้ไม่ได้ปฏิบัติตามจารีตประเพณีของมั่งแบบเดิม แต่ก็ต้องเผชิญกับแรงกดดันทางสังคม อย่างเช่น คนในหมู่บ้านโดยเฉพาะผู้หญิงมั่งนิทาว่าสามีของจ้อยะต้องทำหน้าที่ล้างถ้วยล้างชามซึ่งเป็นงานของผู้หญิง และจ้อยะซึ่งเป็นผู้หญิงก็ไปทำงานของผู้ชาย เช่น ขับรถ ไปไหนมาไหนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งสามี จ้อยะให้เหตุผลว่ามีรถสองคันบางครั้งไปซื้อของก็ต้องขับไปคนละคันเพื่อจะได้คุ้มค่าในแต่ละเที่ยว

เช่นเดียวกันกับ “เท่ง” ที่เป็นอีกกรณีหนึ่งที่ออกจากบ้านไปรับจ้างทำงานในตัวเมืองเชียงใหม่ และได้มีโอกาสเข้าฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า หลังจากนั้น ได้ทำงานในบริษัทเย็บเสื้อผ้าส่งออก ส่งสมทุนและประสบการณ์กลับมาอยู่บ้านกับแม่ และเปิดร้านรับตัดเย็บเสื้อผ้ากับพี่สาวในตัวอำเภอ ปัจจุบันเท่งรับผิดชอบดูแลแม่และพี่น้องทดแทนบทบาทลูกผู้ชายเนื่องจากพี่ชายคนโตต้องคลียาเสพติด เท่งเลือกที่จะนิยามความเป็นผู้หญิงของตนเองใหม่ ในฐานะ “สาวโสดที่พึ่งตนเองได้” แทนการมีตำแหน่งแห่งที่ในสังคมด้วยการเชื่อมโยงตนเองกับผู้ชายเช่นกัน หรือยั่วยุที่เก็บเกี่ยวประสบการณ์จากการทำงานในเมือง สะสมทุนทางเศรษฐกิจและสังคม และกลับมาแต่งงาน ก่อร่างสร้างตัวที่บ้านเกิด สามารถรับผิดชอบหลักทางเศรษฐกิจของครอบครัว สามารถเปิดพื้นที่ และเพิ่มพลังต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศภายใต้สังคมชายเป็นใหญ่ของผู้หญิงมั่งที่ทำได้ “เหมือนกับลูกผู้ชาย” ในความคิดของแม่

ในกรณีของ “มาย” ซึ่งดูเหมือนไร้อำนาจต่อรองในความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศภายในครอบครัว แต่พบว่าเธอเปิดพื้นที่และการเพิ่มพลังต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศในบริบทข้ามถิ่น ด้วยการก้าวจากแม่ค้างานฝ้ายระดับเมืองเชียงใหม่ เข้าสู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจค้าผ้าพื้นเมืองในระดับประเทศและระดับอินเตอร์ และเธอได้ยืนหยัดอย่างเข้มแข็งแม้ต้องผ่านปัญหาต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิตแต่งงาน โดยเฉพาะการที่สามีชอบเที่ยวและไปมีผู้หญิงอื่น แต่เธอกลับบอกว่า “ชีวิตของมายอยู่มาถึงตรงนี้ ก็นับว่าอดทนมาได้ครั้งหนึ่งละ จากนั้นไปก็คงจะสบายบ้าง เดียวนี้ถือว่าผ่านชีวิตที่วุ่นวายที่สุดมาแล้ว มายคิดว่ามายแต่งงาน สามีเขาก็ไม่ได้ดูแลอะไรกับเรา เพียงแต่เขามีข้าวสามมื้อให้เรากิน มีหน้าที่ให้เราทำ เรารู้ว่าเราไปหา (ทำงาน) วันนี้เราได้เงินนะ เราไม่คอยยาก เราอยากกินอะไรก็ได้กิน มันดีตอนที่เราสบาย เราทำงานก็ได้ทำเต็มที่ เราก็ได้ช่วยพ่อแม่เราบ้าง ถ้าเป็นแต่ก่อนผู้หญิงแต่งออกแล้วก็ไปเลย”

และเมื่อสามียืนยันไม่ยอมจดทะเบียนสมรสด้วย มายจึงตัดสินใจเปลี่ยนทั้งชื่อและนามสกุลใหม่เป็นของตนเอง และใช้สถานภาพนางสาวในบัตรประชาชน มายบอกว่า “มันไม่จืดก็ไม่เป็นไร เพราะว่ามายไปขายของทุกวัน มายก็มีเงินใช้ จะใช้ทำอะไรก็ได้ บางคนจดทะเบียนสมรส แต่เงินก็ไม่มีใช้” กรณีที่ผู้หญิงคนหนึ่งจะไปเปลี่ยนทั้งชื่อและนามสกุลใช้ของตัวเอง ไม่ใช่กรณีที่เกิดขึ้นบ่อยนัก เพราะถ้าหากยังเป็นสาวอยู่ก็จะใช้ชื่อ นามสกุลของฝ่ายพ่อ แต่กรณีที่แต่งงานปัจจุบันส่วนใหญ่จะไปจดทะเบียนเปลี่ยนนามสกุลไปใช้ของฝ่ายสามีตามกฎหมายไทย ซึ่งสอดคล้องกับสังคมชายเป็นใหญ่ของม้ง

มายเล่าถึงอำนาจการตัดสินใจในการใช้จ่ายเงิน ก่อนโอนเงินเข้าบัญชีเพื่อให้สามีจัดการว่า “มายต้องดูแลพ่อแม่ของมายมาโดยตลอด เพราะครอบครัวมายก็ยังลำบากอยู่ มายไม่มีเงินเป็นก้อนให้แม่ รวมทั้งน้องที่กำลังเรียนอยู่ที่เชียงใหม่ ก็ส่งเงินให้เป็นค่าหอพักค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้พี่หรือสองพี่น้อง และพี่ชายที่มีครอบครัวแล้วยังอยู่กับแม่ หากเดือนไหนก็ส่งไปช่วยครั้งละสามพันสี่พัน นานๆ ให้ครั้ง แต่แม่มายจะให้ตลอดเลย อาทิตย์นี้แม่จะโทรมาว่าไม่มีสตางค์ ก็ให้แม่ไปพันบาท ก็ไม่ได้ให้มาก แต่พัน

สองพันให้ตลอด ส่วนเพื่อนานๆก็จะโทรมาหาขอร้องความช่วยเหลือ ก็จะส่งไปให้บ้างพันบาท แต่บางครั้งพอลบเอาไปเล่นการพนันชนไก่” มายให้เหตุผลที่ไม่เก็บเงินไว้เป็นส่วนตัวว่า “ที่มายไม่เก็บเงินไว้เป็นส่วนตัว เพราะมายคิดว่าเราไม่จำเป็นต้องเก็บ เพราะว่าทางครอบครัวเราก็อมเงินให้ทุกอาทิตย์ก็เยอะพอแล้ว อาทิตย์นี้ไม่ให้อาทิตย์หน้าก็ต้องให้อยู่แล้ว” เพราะเงินที่มายส่งไปช่วยพ่อแม่และพี่น้องเฉลี่ยเดือนหนึ่งก็หลายพันบาท

กรณีศึกษาทั้ง 4 คน เป็นตัวอย่างที่ผู้หญิงสามารถเป็น “ผู้กระทำ” ในการต่อรองเชิงอำนาจและการนิยามใหม่เกี่ยวกับ “ความเป็นหญิง” ที่มีตัวตนและมีอำนาจต่อรองในสังคม โดยไม่จำเป็นต้องมีตำแหน่งแห่งที่ในสังคมด้วยการเชื่อมโยงตนเองกับผู้ชายเท่านั้น และสะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงแต่ละคนมีกระบวนการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในชีวิตของแต่ละคน กรณีศึกษา 2 คนแรก คือ ไป่ และจ้อยะ เข้ามาในเมืองช่วง พ.ศ. 2524 ถึง 2526 ซึ่งเป็นช่วงหลังจากชุมชนเพิ่งเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงจากนโยบายของรัฐในการจำกัดพื้นที่ทำกินบนพื้นที่สูง และการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อทดแทนฝิ่น (พ.ศ. 2517-2525) ส่วนกรณีศึกษา 2 คนหลัง คือ มาย และเท่ง เข้ามาในเมืองช่วง พ.ศ. 2544-2545 การมีช่วงอายุที่ต่างกันในการใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนท่ามกลางบริบทของการพัฒนาที่ต่างกัน และจากประสบการณ์ในเมืองในช่วงเวลาและประสบการณ์การทำงานที่ต่างกัน ทำให้กลุ่มแรกและกลุ่มที่สองมีการเลือกใช้พื้นที่และวิธีการในการต่อรองที่ต่างกัน โดยกลุ่มแรกเลือกเปิดพื้นที่ในการต่อรองภายในบริบทและองค์ความรู้เดิมของชุมชน (เช่น กรณีของไป่ ได้ใช้องค์ความรู้เดิมของชุมชน คือ ภูมิปัญญาสมุนไพร ที่เป็นต้นทุนที่ส่งสมจากแม่ และกรณีของจ้อยะที่กลับมาอยู่บ้านเกิดและทำกิจการค้าขายในหมู่บ้าน) ในขณะที่กลุ่มที่สองมีการเปิดพื้นที่ต่อรองในบริบทสังคมทุนนิยมสมัยใหม่มากกว่า (เช่น กรณีของเท่งที่เปิดร้านตัดเย็บเสื้อผ้าในตัวอำเภอ ที่เป็นการดัดแปลงผสมผสานแบบของม้งกับรูปแบบอื่นๆที่ทันสมัย และกรณีของมายที่เป็นผู้ประกอบการธุรกิจค้าผ้าพื้นเมืองในระดับประเทศและระดับอินเตอร์)

ในการเปิดพื้นที่ต่อรองในบริบทสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ ในกรณีของผู้หญิงคนเมืองในฐานะของผู้ผลิตรับเหมาช่วงในงานของ กนกพร ดีบุรี (2545) นิยามตนเองว่าเป็น “แม่บ้าน” “คนทำงาน” และ “แม่บ้านและคนทำงาน” สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของผู้หญิงในการก้าวออกมายังพื้นที่ของระบบทุนนิยม ตั้งแต่ระดับการประนีประนอมอย่างแม่บ้าน หรือผลักดันตนเองออกมาให้เห็นในพื้นที่ของระบบทุนนิยมอย่างชัดเจน แบบคนทำงาน และกลุ่มที่อยู่ในระดับกำลังระหว่างระบบการยังชีพกับทุนนิยม กลยุทธ์ของผู้หญิงที่จะเลือกใช้วิธีการ “ถ่อมตัว” มากกว่าการเผชิญหน้าหรือเรียกร้อง “สิทธิ” จากฝ่ายชาย แต่การถ่อมตัวของผู้หญิงเป็นไปเพื่อมอบภาระหน้าที่อย่างเป็นทางการให้แก่ฝ่ายชาย ขณะเดียวกันผู้หญิงจะได้ค่อยๆก้าวออกมาจนบ้านอย่างนุ่มนวล ทั้งนี้ ระดับการผลักดันตนเองออกมายังพื้นที่ใหม่ ก็ขึ้นอยู่กับความกดดันของผู้หญิงแต่ละกลุ่มที่เผชิญอยู่

7.5 พื้นที่ที่สามกับการเพิ่มอำนาจต่อรองระหว่างเพศในบริบทใหม่

การต่อต้านการกดขี่ครอบงำเชิงอุดมการณ์มีรูปแบบใหม่ๆ มากในบริบทใหม่ของสังคมร่วมสมัย การทำความเข้าใจปรากฏการณ์เหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยมุมมองและหลักความคิดเกี่ยวกับการต่อต้านที่แตกต่างจากเดิมและจำเป็นต้องก้าวข้ามคนละชั่วระหว่างพื้นที่ต่อต้านและพื้นที่อิสระ (Low, 1997) โดยการปรับเปลี่ยนความหมายของอุดมการณ์ให้มีความหมายหลากหลายและบุคคลในฐานะผู้ปฏิบัติ (agent) สามารถที่จะใช้ประโยชน์จากโครงสร้างของอุดมการณ์ให้สอดคล้องกับสภาพและตำแหน่งแห่งที่ของตัวเอง ความหมายของอิสรภาพในการตีความและความรู้สึกที่ผู้ปฏิบัติรับรู้ตัวเองว่าตัวเองเป็นเจ้าของของชุดความหมายดังกล่าวนั้น เสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ตัวตน และเป็นการปรับเปลี่ยนพื้นที่ให้เป็นบริบทใหม่ของการดำรงอยู่ในโลกอย่างมีคุณค่าและอย่างมีความหมาย

เส้นทางแสวงหาและรูปแบบการสร้างพื้นที่การเป็นตัวตนของผู้หญิงมั่งเหล่านี้เริ่มจากการยึดหยุ่นอัตลักษณ์แข็งกระด้างแห่งตัวตน (fixed identity) สู่อัตลักษณ์ที่ยึดหยุ่น (Flexible identity) ยุทธวิธีในการสร้างพื้นที่แห่งตัวตนของบรรดาผู้หญิงมั่งชายขอบ ไม่ได้มีรูปแบบที่ตายตัวและเหมือนกัน ต่างมีลักษณะเฉพาะขึ้นอยู่กับบริบทฐานชีวิตของแต่ละบุคคล ผู้ศึกษาจึงให้ความสำคัญพิเศษกับความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคลอย่างละเอียด และได้ติดตามรายละเอียดของชีวิต ได้บันทึก และนำเสนอออกมาเป็นเสียงที่เปล่งขึ้นมาท่ามกลางโครงสร้างไวยากรณ์ที่แข็งแกร่งมีกฎเกณฑ์ตายตัว ได้อย่างนุ่มนวลแต่เข้มแข็ง

ในกรณีของไป๋ ได้ใช้องค์ความรู้เดิมของชุมชน คือ “ภูมิปัญญาสมุนไพร” ที่เป็นต้นทุนที่สั่งสมจากแม่ เป็นพื้นที่ที่สาม ในการสร้างอัตลักษณ์ใหม่เพื่อเกิดพลังในการต่อรองกับโครงสร้างอำนาจเดิม ในจารีตประเพณีเดิมของมั่ง มีความเชื่อในการบูชาผีบรรพบุรุษของแซ่ตระกูลผู้ชาย ที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างเพศหญิงเพศชายในสังคมมั่ง และการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นอาจเกิดจากการกระทำของผีบรรพบุรุษที่ไม่พอใจการปฏิบัติของสมาชิกในครัวเรือน หรือบางคนอาจจะไปละเมิดทำสิ่งไม่ดีต่อผีเจ้าที่หรือผีอื่น ๆ และในพื้นที่นี้เองที่ผู้หญิงมั่งเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องคือ “ผียา” คนที่มีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร และรักษาอาการเจ็บป่วยจะมีหิ้งผียาอยู่บ้าน “ผู้หญิง” มักจะเป็นผู้ทำพิธีไหว้ผียา เพราะผู้หญิงมีความรู้ความชำนาญด้านสมุนไพร เนื่องจากต้องรับผิดชอบหาผักในป่า ในยามเจ็บป่วยการรักษาขั้นต้นของมั่งคือการรักษาด้วยสมุนไพร ถ้าไม่หายจึงปรึกษาหมอทรง หรือบางครั้งอาจจะใช้ทั้งสองวิธีพร้อมกันก็ได้ ส่วนมากผู้หญิงจะเป็นผู้รักษา และผู้หญิงมั่งมีความชำนาญในการใช้สมุนไพร โดยเฉพาะผู้หญิงที่เป็นแม่บ้าน

ผู้หญิงมั่งชายขอบได้เปิดพื้นที่ปฏิบัติการของตนเองกว้างขึ้นทั้งแนวราบและแนวดิ่งของสังคม ไปได้รับการยอมรับจากคนในสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะสังคมต่างเผ่าและต่างหมู่บ้าน คนต่างถิ่นต่างบ้านหลังไหลมาพียงพาความรู้ด้านหมอยา โดยเฉพาะผู้หญิงปกากะญอจากหมู่บ้านอื่น ซึ่งประสบปัญหาด้านสุขภาพเกี่ยวกับโรค “ผิเคื่อน” ซึ่งเป็นโรคเฉพาะของผู้หญิง ดังนั้น การขยายฐานอำนาจ

ต่อรองของไป ไม่ได้ต้องการที่จะโค่นล้มยึดครองพื้นที่อำนาจของผู้ชาย แต่ยับยั้งหรือกระโดดข้ามพื้นที่ที่ผู้ชายไม่มีความรู้ และลงหลักปักฐานตลอดจนขยายขอบเขตของตนเองได้กว้างขวางยิ่งขึ้น ปฏิบัติการบนพื้นที่ที่ไม่มีใคร (ผู้ชาย) รู้ทำให้ผู้หญิงขยายขอบมั่งมีอิสระในการสร้างพื้นที่ของตนเองได้อย่างเสรี เมื่อผู้หญิงขยายขอบมั่งมีเหล่านี้ได้ยึดครองพื้นที่ที่ไม่มีใครรู้ได้อย่างมั่นคงแล้ว โครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่จึงไม่อาจแผ่ขยายอำนาจของตนไปครอบงำได้

ยุทธวิธีการขยายอำนาจข้ามถิ่นข้ามอัตลักษณ์ในพื้นที่ที่โครงสร้างชายไม่อาจเข้ามาควบคุมนี้ นอกจากจะเพิ่มอำนาจต่อรองย้อนแย้งกับคนใน “ถิ่น” ของตนแล้วยังเป็นยุทธวิธีการสะสมการยอมรับจากสังคมที่สูงขึ้นด้วย กล่าวคือ เมื่อเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากโรงพยาบาลประจำอำเภอขึ้นมาเจอความรู้เรื่องสมุนไพรในการรักษาโรค “ผิดเคื่อน” และโรคอื่นๆของผู้หญิงในเขตต่างถิ่นต่างอัตลักษณ์บริเวณหมู่บ้านม้งขุนวาง เกิดความสนใจเพื่อใช้จัดเป็นสิทธิบัตรทางยาในนามของโรงพยาบาลอำเภอ โดยติดต่อผ่านทางสามีของไปให้นำมาเสนอไป เพื่อจะได้รับผลประโยชน์และเพื่อจะได้ขยายขอบเขตการรักษาที่กว้างขึ้นและมีรายได้มากขึ้น แต่ไปปฏิเสธและไม่รับข้อเสนอนี้

การปฏิเสธข้อเสนอทางเศรษฐกิจของผู้หญิงม้งชายขอบคนนี้ สะท้อนให้เห็นมิติใหม่ของการไม่ยอมถูกรับรอง เป็นการปฏิเสธทุนตามแนวคิดของบูดีเยอร์ (Bourdieu, 2002) เพื่อสะสมอำนาจเชิงสัญลักษณ์มากขึ้น ทั้งนี้ เพราะอำนาจเชิงสัญลักษณ์มีพลังต่อรองในหมู่ผู้ด้อยสิทธิ์มากกว่าอำนาจทางเศรษฐกิจ ทุนเชิงสัญลักษณ์ สำคัญกว่าทุนทางเศรษฐกิจ ในปริภูมิ (Field) ที่โครงสร้างไม่รู้จักตัวตน

ในขณะที่อีก 3 กรณี คือ จัยะ เท่ง และมาย ใช้ “พื้นที่ทางเศรษฐกิจ” เป็นพื้นที่ที่สาม ในการเพิ่มอำนาจต่อรองระหว่างเพศในบริบทใหม่ จัยะและเท่งสะสมทุนทางเศรษฐกิจและสังคม และกลับมาก่อสร้างตัวที่บ้านเกิด สามารถรับผิชอบหลักทางเศรษฐกิจของครอบครัว ซึ่งเคยเป็นพื้นที่นอกบ้าน (Public sphere) หรือพื้นที่ของผู้ชาย ดังนั้น การที่แม่ของจัยะบอกว่าลูกสาวทำได้เหมือนกับ “ลูกผู้ชาย” หรือเท่งที่บอกว่าตัวเองเป็น “สาวโสดที่พึ่งตนเองได้” จึงเป็นการโต้แย้งกับแนวความคิดในสังคมชายเป็นใหญ่ ที่ผู้หญิงจะมีตำแหน่งแห่งที่ในสังคมด้วยการเชื่อมโยงตนเองกับผู้ชายเท่านั้น และพื้นที่ของผู้หญิง คือ พื้นที่ภายในบ้าน (Domestic sphere) เท่านั้น ในกรณีของมายเป็นการเพิ่มพลังต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศในบริบทข้ามถิ่น ด้วยการยกระดับตัวเองขึ้นเป็นผู้ประกอบการธุรกิจค้าผ้าพื้นเมืองในระดับประเทศและระดับอินเตอร์ และให้นิยามตนเองอย่างลุ่มตัวว่า “หนูมีหน้าที่หาเงิน สามีหนูจัดการการเงิน”

ยุทธวิธีในการสร้างพื้นที่ของผู้หญิงม้งชายขอบเช่นนี้ได้รับจากกระบวนการอบรมในบริบทต่างถิ่นต่างบ้าน กรณีศึกษาทั้ง 4 คน ไปเรียนตัดเย็บผ้าที่บ้านมารีนาเชียงใหม่เป็นเวลาสองปี และช่วงที่อยู่ในหอพักหญิงสาวล้วนๆนั้นเป็นปฐมเหตุ (Foundation) ของการเปิดโลกทัศน์ที่ผู้หญิงก็สามารถมีอำนาจได้ ทั้งนี้เนื่องจากปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน อยู่ในพื้นที่ของผู้หญิงล้วน เป็นพื้นที่ที่ชายไม่รู้จัก ในบ้าน

นักบวชหญิงคาทอลิกจะมีกฎเกณฑ์เคร่งครัด ห้ามผู้ชายเข้าไปในพื้นที่บางแห่งของหมู่คณะ ทำให้ผู้หญิงในกลุ่มนี้เกิดการเรียนรู้อย่างอิสระ ขาดจากการครอบงำของโครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่

อาจกล่าวได้ว่ากรณีศึกษาทั้ง 4 คนมีความแตกต่างกันในเรื่องของพื้นที่ในการต่อรอง และระดับในการต่อรอง อย่างเช่น แต่ละคนมีการใช้พื้นที่ในการต่อรองที่ต่างกัน คือ ไปใช้พื้นที่องค์ความรู้เดิมเกี่ยวกับภูมิปัญญาสมุนไพร ส่วนยัยะ เท่ง และมาย ใช้พื้นที่ทางเศรษฐกิจในการต่อรอง ในขณะที่ยัยะ เท่ง และมายสามารถต่อรองความสัมพันธ์ระหว่างเพศในระดับครอบครัว ไปสามารถต่อรองความสัมพันธ์ระหว่างเพศทั้งในระดับครอบครัวและระดับชุมชน อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงทั้ง 4 คน สามารถสร้างนิยามใหม่ของผู้หญิงมั่งได้อย่างเหมาะสม

นอกจากนั้น ผู้หญิงมั่งกลุ่มนี้ต้องปรับเปลี่ยนมาพูดภาษาไทยกลาง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนสัญลักษณ์การสื่อสารที่แตกต่างจากภาษาบ้านเกิด ที่มักจะคอยตีกรอบจินตนาการให้สยบยอมเสมอ และมาใช้ระบบสัญลักษณ์การสื่อสารชุดใหม่ที่แตกต่างจากเดิม ซึ่งจะเปิดพื้นที่การพัฒนาความคิดที่อิสระมากขึ้น อาจจะมีข้อโต้แย้งว่าสังคมไทยหรือระบบสัญลักษณ์ในการสื่อสารและความสัมพันธ์ผ่านภาษาไทย ก็ไม่พ้นการครอบงำแบบชายเป็นใหญ่ (Piengpen, 2008) ผู้ศึกษามองเห็นว่า จากการสัมภาษณ์ผู้หญิงมั่งกลุ่มนี้ ซึ่งสะท้อนออกมาในบทสัมภาษณ์บทที่ 3-6 ว่ามีการวางรูปประโยคในภาษาไทยไม่ถูกต้อง และมีการใช้ภาษาพื้นบ้านท้องถิ่นของภาคเหนือคือ “คำเมือง” สลับกับการใช้ภาษาไทยที่เป็นทางการ ซึ่งสะท้อนมิติการต่อต้านระบบสัญลักษณ์ชายเป็นใหญ่ ที่ฝังอยู่ในไวยากรณ์ภาษาไทย พวกเธอจึงสามารถสื่อสารอย่างยืดหยุ่น แม้กระทั่งไวยากรณ์ภาษาซึ่งเป็นอุดมการณ์เชิงโครงสร้างที่แข็ง ถูกแบนถูกจี้ให้เกิดพื้นที่ที่ยืดหยุ่นมากขึ้น พื้นที่ที่ยืดหยุ่นหรือพื้นที่คลุมเครือ จึงไม่มีขอบเขตที่ชัดเจน ผู้หญิงมั่ง จึงสามารถเคลื่อนไหวและปฏิบัติการ (practice) ในพื้นที่ของตนได้มากขึ้น

เนื่องจากผู้หญิงกลุ่มนี้ต้องอยู่ร่วมกับเพื่อนต่างเผ่า ต่างภาษา ต่างวัฒนธรรม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาทักษะในการสื่อสารหลายรูปแบบหลากหลาย ภาษา จะพูดกับเพื่อนมั่งเป็นภาษามั่ง พูดภาษาไทยหรือภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ (คำเมือง) กับเพื่อนต่างเผ่าระดับอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน พูดกับผู้ใหญ่เป็นภาษาไทยกลางที่แบ่งชนชั้นทางภาษา จึงเกิดกระบวนการเรียนรู้ความหลากหลายของตำแหน่งแห่งที่ของตน บทบาทและตำแหน่งที่ที่หลากหลายนี้ จึงเป็นการสร้างความเป็นตัวตนที่หลากหลาย ดึงและใช้ความหมายของความเป็นตัวตนที่หลากหลายในบริบทพื้นที่ที่ต่างกัน ดังนั้นศักยภาพในการข้ามถิ่นข้ามวัฒนธรรม และภาษาซึ่งล้วนมีอำนาจครอบงำ (Bourdieu, 2002) ขณะเดียวกันในทางกลับกัน เป็นโอกาสให้ผู้หญิงมั่งเปิดพื้นที่อำนาจต่อรองได้หลากหลายมากขึ้น ถึงแม้ว่าบางครั้งไม่สามารถสื่อสารด้วยภาษาได้

นอกจากนั้น การที่ไปปฏิเสธ ที่จะแต่งงานใหม่หลังจากสามีเสียชีวิต เป็นปรากฏการณ์ใหม่ในสังคมผู้หญิงมั่งที่ต้องการยืนยันตัวตนในพื้นที่ใหม่ คือการอยู่นอกปกครองของสามี ซึ่งเป็นพื้นที่อิสระรับผิดชอบและเป็นตัวของตัวเอง ความเป็นตัวตน นอกปกครองของสามี ทำให้ผู้หญิงต้อง

รับผิดชอบพื้นที่ทั้งเรื่องราวภายในบ้าน และพื้นที่สาธารณะ เมื่อมีอำนาจภายในพื้นที่บ้านโดยไม่มีอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ครอบงำ ผู้หญิงจึงยึดครองพื้นที่ของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ได้อย่างแยบยลและมีใจเพียงตัวไปเองเท่านั้นที่ปฏิเสธที่จะแต่งงานใหม่และไม่ย้ายไปอยู่กับทางญาติของสามี แต่ไปยังมีชาวบ้านต่างชาติพันธุ์ ที่เคยได้รับความช่วยเหลือด้านการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เมื่อทราบข่าวสามีของไปเสีย ก็ผลักดันมาเยี่ยมเยียนให้กำลังใจไปให้อยู่ในหมู่บ้านที่พ่อแม่เราสร้างไว้ให้ต่อไป ไม่ต้องย้ายไปอยู่ที่อื่น เพราะต้องไปเริ่มต้นใหม่อีกครั้งในสถานที่ที่ไม่คุ้นเคยกับผู้คนด้วย

แต่ที่น่าสนใจยิ่งกว่านั้น คือ กรณีศึกษาทั้ง 4 คน ส่วนใหญ่เลือกที่จะกลับมาอยู่ในชุมชนม้งของตน ไม่ว่าจะเป็นไป ที่หลังจากแต่งงานและย้ายไปอยู่กับตระกูลสามีได้ไม่ถึงสี่เดือน เธอก็หาทางชักชวนสามีให้ตัดสินใจกลับไปอยู่ช่วยพ่อแม่ของไปทำสวนระยะแรกที่หมู่บ้านเกิดของไปเอง และค่อยๆ ขยายสร้างครอบครัวของตัวเองดังนั้นในบริบทของชุมชน เธอจะต้องดิ้นรนต่อสู้กับโครงสร้างของชุมชนที่ฝังแน่นอยู่ อย่างไรก็ตาม โครงสร้างชายเป็นใหญ่ในชุมชนม้งในบริบทสมัยใหม่ ไม่ได้มีอำนาจทุกพื้นที่เหมือนสมัยก่อน สมัยก่อนอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่จะแผ่ขยายอำนาจเหนือเศรษฐกิจ การปกครอง ศาสนา ความเชื่อ และสุขภาพ ในกรณีของไปเมื่อเธอยึดพื้นที่ด้านสุขภาพมาสร้างตัวตนได้ในระดับหนึ่งแล้ว ก็สามารถเปลี่ยนปรับพื้นที่หนึ่งสู่อีกพื้นที่อื่นได้เช่นกัน

นอกจากนั้น การเปลี่ยนศาสนาจากประเพณีเดิมมาเป็นศาสนาคริสต์ เป็นการเปลี่ยนพื้นที่ที่มีอำนาจครอบงำสูงสุด มาเป็น “พื้นที่ที่สาม” ในคอรองของตนเอง อย่างเช่น ไปได้ร่วมพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์และเป็นผู้เทศน์หญิงที่ได้รับการยอมรับ การที่สตรีได้เข้ามามีบทบาทในพื้นที่ศาสนาและพิธีกรรมได้นั้น สามารถเกิดขึ้นได้ในบริบทสังคมที่เป็นชายขอบของสังคมศาสนา ผู้นำสามารถที่จะตีความพระคัมภีร์และข้อคำสอนได้อย่างอิสระ การอ่านพระคัมภีร์เป็นภาษาไทย ทำให้บรรดาผู้หญิงม้งผู้ชายที่ควบคุมพื้นที่ศาสนา ไม่สามารถใช้รูปแบบปฏิบัติพิธีกรรมแบบเดิมมาใช้ในพื้นที่ศาสนาใหม่ได้ ผู้หญิงที่มีโอกาสเข้ามาศึกษาในเมืองรู้จักคุณค่าของเวลาและพื้นที่แบบใหม่ก็สามารถดำรงตนในบริบทใหม่ได้อย่างมีความหมาย อิสระภาพในการตีความ และอธิบายพระคัมภีร์อย่างอิสระได้นี้ ทำให้เกิดจินตนาการเกี่ยวกับตัวตนใหม่ ดังความหมายจากตัวบทมาอธิบายความเป็นอยู่ของตัวเอง เชื่อมโยงกับความเป็นตัวตนในอดีต และความเป็นตัวตนในอนาคต สามารถจะจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของตัวเองได้อย่างโดดเด่น ในระนาบต่างๆ ของความสัมพันธ์

การที่หมู่บ้านม้งในกรณีศึกษาเหล่านี้ มีศาสนาหลายศาสนา ต่างเลือกนับถือได้อย่างเสรีนั้น สะท้อนถึงศักยภาพของความต้องการเป็นอิสระจากรูปแบบโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ ที่ซ่อนเร้นอำนาจครอบงำ การเลือกนับถือศาสนาที่แตกต่างจากบรรพชน หรือแม้กระทั่งต่างคนต่างถือระหว่างคู่สามีภรรยาหรือในกลุ่มพี่น้องตระกูลเดียวกัน การเลือกนับถือและปฏิบัติศาสนาแบบต่างคนต่างนับถือจารีตนิยัย ต่างกัน หรือต่างคนต่างถือศาสนาในหมู่บ้านเดียวกันนี้เป็นการรื้อสร้าง โครงสร้างเดิมเพื่อจะสามารถเข้าไปต่อต้านและต่อรองความหมายของตนเองได้มากขึ้น

“พื้นที่ที่สาม” ทางศาสนาอีกชุดหนึ่งที่สำคัญคือ การสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred space) ผ่านร่างกาย การนับถือศาสนาคริสต์จักรวันเสาร์ มีข้อห้ามไม่ให้กินเนื้อสัตว์ ไม่กินปลาทุกชนิด ไม่ปรุงอาหารที่ชूरส เป็นการดำรงชีวิตอย่างมีธรรมาปฏิบัติ ซึ่งเป็นกระบวนการกลายเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่น (Contextualization) และก่อร่างปรากฏตัวตนในพื้นที่เล็กๆ ทั้งนี้เป็นการสร้างจริยศาสตร์แบบโปรเตสแตนต์ของเวเบอร์ เพื่อการสร้างพื้นที่ทางอำนาจสำหรับผู้ที่ถูกเบียดขับจากสังคม การสร้างจริยศาสตร์แบบโปรเตสแตนต์ด้วยการอดออมแบบกินอาหารมังสวิรัตินี้ยังเป็นยุทธวิธีที่แบบยลและเป็นที่ยอมรับในบริบทเฉพาะในสังคมไทยด้วย กล่าวคือ การที่ผู้หญิงคริสตชนกินมังสวิรัตินั้น นับว่าเป็นการปฏิบัติตรงตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือปฏิบัติตามศีล 5 ในการห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ผู้หญิงมังสวิรัตจักรวันเสาร์ จึงย้ายพื้นที่การยอมรับและต่อรองกับอำนาจในระดับอุดมการณ์ทางศาสนาของชาติด้วย เพราะการปฏิบัติตามศีลห้า เป็นการเพิ่มความเป็นศาสนิกชนที่ดีไม่ใช่เฉพาะในพื้นที่ศาสนาของตนเอง แต่ข้ามพื้นที่ไปในศาสนาอื่น ซึ่งเป็นศาสนาของสังคมส่วนใหญ่ด้วย

การปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัด ก็เป็นอีกยุทธวิธีหนึ่งในการเพิ่มอำนาจต่อรองของผู้หญิงได้เช่นกัน ครอบครัวของเท่ง ที่พ่อจะดูแลและเคร่งครัดระเบียบภายในบ้านเพื่อให้ลูกๆทุกคนอยู่ได้อาณัติของตน รวมทั้งแม่ด้วย การเคร่งครัดเกินควรในพื้นที่ภายในครอบครัวนั้นมักจะขัดแย้งกับตัวตนภายในบ้านหรือนอกครัวเรือน เช่น พฤติกรรมการเป็นคนเจ้าชู้ ทั้งนี้เนื่องจากในสังคมของชาวม้ง ประเพณีปฏิบัติทางความสัมพันธ์ระหว่างชาย-หญิง มีลักษณะเฉพาะ ประเพณีการจุดทวงกายภาพในฐานะเป็นพิธีกรรมของการแต่งงานนั้น จะมองว่าเป็นวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสมกับเสรีภาพส่วนบุคคลในยุคปัจจุบัน ผู้หญิงหลายคนจะหนีจากประเพณีเช่นนี้ ด้วยการออกจากบ้านเพื่อแสวงหาโอกาสที่หลากหลาย

กรณีเท่งหนีออกจากบ้านที่พ่อดูแลและเคร่งครัดไปเรียนระดับประถมต่อในโรงเรียนวัดต่างจังหวัด ด้วยการสนับสนุนของแม่ให้หนี แต่กำชับให้ดูแลตัวเองอย่างดี เท่งเคร่งครัดกับกฎเกณฑ์ชีวิตที่อยู่นอกบ้าน จนสร้างความเข้มแข็งภายในให้แก่ตนเอง เช่นเดียวกับพี่สาวของเท่งที่ต้องการออกไปหางานทำในต่างจังหวัด เพื่อจะได้มีประสบการณ์และรายได้แบ่งเบาภาระของครอบครัว แต่พ่อไม่อนุญาตพี่สาวของเท่งถูกพ่อตัดขาดจากความเป็นลูกสาวเมื่อขอออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน “ตอนนั้นพ่อหนูป่วยลุกขึ้นไม่ได้ พ่อโกรธไล่พี่หนีออกจากบ้าน บอกถ้ากลับมาพ่อยังไม่ตายจะเอาปืนไล่อิง” พี่สาวของเท่งยังจำคำที่พ่อบอกไว้ว่า “ตายไม่ต้องมาฝัง อยากไปไหนก็ไป อยู่ไหนก็แผ่นดิน” พี่สาวเป็นคนใจเด็ดเดี่ยวมาก เลยตัดสินใจออกจากบ้านไปทำงานที่อุดรติดต่อกับเพื่อนสาวจากหมู่บ้านเดียวกัน ช่วงที่พ่อตาย พี่สาวยังทำงานอยู่ที่อุดรติดต่อกับเพื่อนสาวจากหมู่บ้านเดียวกัน ซึ่งแจ้งให้ทราบแต่เพียงว่า พ่อป่วยหนักทางบ้านให้กลับด่วน พอถึงบ้านก็ทราบว่าพ่อตายแล้ว ทั้งเท่งและพี่สาวได้สร้างความเข้มแข็งภายในให้กับชีวิต จะย้อนแย้งกับการสร้างกรอบที่เคร่งครัดแต่หละหลวมภายในแบบพ่อ ทำให้เท่งมีพื้นที่ต่อรองกับระบบด้วยระเบียบส่วนบุคคล ความมุ่งมั่นขยันขันแข็งจนสร้างบุคคลที่แกร่ง แม้ขณะที่พ่อเสียชีวิตเท่งเกือบจะไม่ได้กลับบ้านนั้นดูเหมือนจะถูกตราหน้าว่าเป็นลูกกตัญญู ซึ่งเป็นระบบการ

กรอบงานชนิดหนึ่งของสังคมไทยภาคเหนือ (ยศ สันตสมบัติ, 2543) ในแม่หญิงสืงายตัว เป็นการใช้อุดมการณ์ความกตัญญูลดทอนคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เท่งและพีสาวเลือกที่จะถูกมองว่าเป็นลูก “อกตัญญู” แต่ขณะเดียวกันได้สร้างมิติชีวิตภายในที่แกร่งด้วยคุณธรรม ดังนั้นผู้หญิงมั่งที่ถึกมานความกตัญญูภายในครัวเรือน (Domestic moral) ดังชีวิตของเท่ง ได้สะท้อนให้เห็นผู้หญิงมั่งรุ่นใหม่ที่ไม่ยอมถูกจัดให้อยู่ในพื้นที่ที่กำหนดให้ แต่เลือกที่จะเปิดพื้นที่ใหม่เพื่อเพิ่มพลังต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศที่มีอยู่ในสังคมมั่ง และเลือกที่จะนิยามความเป็นผู้หญิงของตนเองใหม่ ในฐานะ “สาวโสดที่พึ่งตนเองได้” แทนการมีตำแหน่งแห่งที่ในสังคมด้วยการเชื่อมโยงตนเองกับผู้ชายตามแนวคิดในสังคมที่เธอเติบโตมา

7.6 สรุปสังท้าย

การต่อรองเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมของในแต่ละสถานภาพของกรณีศึกษา ทำให้กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของทุกกรณีศึกษาไม่ได้ปรากฏผ่านการต่อต้าน การเผชิญหน้ากับอำนาจโดยตรง แต่พื้นที่ทางสังคมถูกสร้างขึ้นผ่านการนำเสนออัตลักษณ์ของกรณีศึกษาแต่ละคนต่อกลุ่มอำนาจต่าง ๆ เป็นการปฏิเสธอัตลักษณ์ที่ถูกนิยามอย่างตายตัวจากกลุ่มอำนาจที่แวดล้อม อัตลักษณ์ของผู้หญิงมั่งแต่ละคนได้ถูกผลิตซ้ำ สร้างใหม่อย่างเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงตามความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้หญิงมั่งกับกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ความเลื่อนไหลของอัตลักษณ์ทำให้ทุกกรณีศึกษาสามารถดำรงอยู่ได้ในภาวะชายขอบที่ตนเองเผชิญ พื้นที่ทางสังคมและอัตลักษณ์ของผู้หญิงมั่งกลุ่มนี้จึงไม่ได้มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวที่หยุดนิ่ง แต่มีความซับซ้อน หลากหลายและเป็นพลวัต ซึ่งสามารถถูกต่อรอง ช่างชิงและปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของแต่ละบุคคล

การศึกษาชิ้นนี้สะท้อนให้เห็นกระบวนการสร้างพื้นที่และเสริมพลังอำนาจการต่อรองของบรรดาผู้หญิงมั่งชายขอบ ที่ต่างสะสมทักษะและยุทธวิธี ในการเป็นพื้นที่และสร้างพลังอำนาจต่อรองที่หลากหลายซับซ้อน ทั้งในแนวนราบและแนวตั้ง เริ่มจากการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์เฉพาะของผู้หญิงมั่งในฐานะอัตลักษณ์ได้บงการของโครงสร้างปิตาธิปไตย พลัดถิ่นอพยพเข้าเมือง ซึ่งเป็นการพลัดถิ่นจากฐานภูมิลำเนาเดิมสู่พื้นที่ของอัตลักษณ์ที่เลื่อนไหลซับซ้อน

ยุทธวิธีในการเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างสังคม โดยการแบ่งแยกแต่ยังคงอยู่ได้อาณัติเชิงเปลี่ยนศาสนา แต่ยังคงกลับมาอยู่ในชุมชนก็เป็นการเลือกปรับและปฏิเสธซึ่งเป็นพื้นที่ที่สามของการต่อต้าน (Law, อ้างแล้ว) ใช้พื้นที่ที่อำนาจปิตาธิปไตยไม่รู้จักร เช่น พื้นที่ยารักษาโรคของผู้หญิง (ไป) พื้นที่ของจิตอาสาในพื้นที่สาธารณะ (จยั่วะ) พื้นที่สนค้ากับคนต่างถิ่น ต่างชาติ ต่างภาษาและต่างวัฒนธรรม (มาย) และพื้นที่ระเบียบของชีวิตส่วนบุคคล (เท่ง) ล้วนเป็นการเพิ่มพื้นที่และเพิ่มอำนาจในการต่อรองได้อย่างแยบยล ไม่รุนแรง แต่มีพลังปรับเปลี่ยนสูง งานศึกษาชิ้นนี้จึงหวังว่าผู้อ่านจะมีมุมมองต่อการต่อสู้ดิ้นรนของผู้หญิงมั่งชายขอบว่าไม่เคยหยุดนิ่ง เพราะต่างล้วนกลับมายึดครองพื้นที่ครัวเรือนและสร้างให้

เกิด “ความเป็นบ้าน” รูปแบบใหม่ เป็นการย้อนกลับมายึดพื้นที่บ้าน หรือเป็นการสร้างพื้นที่ใหม่ (ยศ สันตสมบัติ, 2541) นั่นเอง

ยุทธวิธีในการสร้างพื้นที่แห่งตนของบรรดาผู้หญิงมั่งชายขอบ ไม่ได้มีรูปแบบที่ตายตัวและเหมือนกัน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันผู้หญิงจะมีบทบาททางเศรษฐกิจมากขึ้น หรือพูดง่าย ๆ ว่าทำงานนอกบ้านเพิ่มมากขึ้น แต่ตราบดีที่ผู้หญิงยังคงใช้รายได้ส่วนใหญ่ไปกับการใช้จ่ายภายในครอบครัว อำนาจและการมีสิทธิในสังคมก็ยังขึ้นอยู่กับอยู่ตามเดิม สถานภาพของผู้หญิงจะสูงขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ รายได้หรือผลผลิตของผู้หญิงถูกนำไปใช้ในทางที่ก่อให้เกิดดอกผล ก่อให้เกิดพันธะทางสังคม นั่นก็คือ การลงทุน ในรูปแบบหนึ่ง งานที่ไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีบทบาทในการควบคุมทรัพยากรที่มีค่า ก็ย่อมไม่เปิดโอกาสให้เธอเลื่อนสถานภาพทางสังคมได้” (ยศ สันตสมบัติ, 2528: 84)

ผู้เขียนเห็นว่า การที่ผู้หญิงมั่ง กลุ่มนี้สามารถสะสมทุนและสร้างพื้นที่ใหม่ ทำให้ผู้หญิงมั่งเริ่มนิยามความเป็นผู้หญิงใหม่ ดังกรณีของ “ไป” หลังจากสามีเสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุ ไปปฏิเสธและไม่คิดที่จะแต่งงานใหม่ เธอสามารถอยู่ดูแลเลี้ยงดูลูกๆต่อไปได้ด้วยตนเอง ไปเป็นกรณีตัวอย่างอีกหนึ่งที่ผู้หญิงสามารถเป็น “ผู้กระทำ” ในการต่อรองเชิงอำนาจและการนิยามใหม่เกี่ยวกับ “ความเป็นหญิง” ที่มีตัวตนและมีอำนาจต่อรองในสังคมมั่ง โดยไม่จำเป็นต้องมีตำแหน่งแห่งที่ในสังคมด้วยการเชื่อมโยงตนเองกับผู้ชายเท่านั้น ส่วน “เท่ง” เลือกที่จะนิยามความเป็นผู้หญิงของตนเองใหม่ ในฐานะ “สาวโสดที่พึ่งตนเองได้” แทนการมีตำแหน่งแห่งที่ในสังคมด้วยการเชื่อมโยงตนเองกับผู้ชายเช่นกัน หรือกรณีของ “จ๊ยะ” ที่เก็บเกี่ยวประสบการณ์จากการทำงานในเมือง สะสมทุนทางเศรษฐกิจและสังคม และกลับมาแต่งงาน ก่อร่างสร้างตัวที่บ้านเกิด สามารถรับผิชอบหลักทางเศรษฐกิจของครอบครัว สามารถเปิดพื้นที่ และเพิ่มพลังต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศภายใต้สังคมชายเป็นใหญ่ของผู้หญิงมั่งที่ทำได้ “เหมือนกับลูกผู้ชาย” ในความคิดของแม่

ผู้หญิงมั่งกลุ่มนี้มีใจเพียงนิยามความเป็นผู้หญิงใหม่เท่านั้น แต่รวมทั้งระบบคุณค่าและความเป็นผู้หญิงมั่งในสังคม ที่ไขว้และสัมพันธ์กลมกลืนกับวัฒนธรรมไทยและสากลที่ปรับตัวอยู่เสมอ ทำให้ผู้หญิงมั่งมีพื้นที่ทางสังคมในแนวราบขยายตัวออกไปมากขึ้น ค่อยเป็นค่อยไปแต่ละขั้นตอนสะสมความสำเร็จ เพิ่มความเข้าใจในวิถีทางและเพิ่มความมั่นใจในการปฏิบัติการดำเนินชีวิตที่ละเล็กละน้อย ทำให้พื้นที่ของผู้หญิงมั่งมิได้ถูกจำกัดไว้เพียงแคในบ้านและในสังคมมั่งเพียงแห่งเดียวอีกต่อไป

ตารางที่ 7.1 : ตารางแสดง 33 แซ่ตระกูลของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในเอเชียใน 3 ภาษา
(อังกฤษ ฝรั่งเศส และม้ง)

	Written in English	Ecrit en Français	Written in Hmong Language Ecrit en langue hmong
1.	-	-	<i>Choj</i>
2.	-	-	<i>Dub, Dlub, Tlub</i>
3.	Fang	Fa, Fang	<i>Faj, Faaaj</i>
4.	Hang	Ha, Hang	<i>Ham, Haam</i>
5.	Hue, Heu, Hawj, Hergh, Herr	Heu	<i>Hawj</i>
6.	Hue	-	<i>Hwj</i> (ONLY 5 families households in the US)
7.	Khang	Kha, Khang	<i>Khab, Khaab</i>
8.	Kong	Kong	<i>Koo</i>
9.	Kue	Ku	<i>Kwm</i>
10.		?	<i>Kwv, Nkwv</i>
11.	Lo, Lau	Lo	<i>Lauj</i>
12.	Lee, Ly	Ly	<i>Lis</i>
13.	Moua	Moua	<i>Muas</i>
14.	Phang	Phang	<i>Phab</i>
15.	-	-	<i>Phuab</i>
16.	-	-	<i>Plua</i>
17.	Tang	Tang	<i>Taj, Tag, Taaj, Taag</i>
18.	Thao, Thoa, Tho	Thao, Tho	<i>Thoj</i>
19.	-	-	"Tong"
20.	Cha, Tcha, Tchang	Tcha, Tchang, Cha	<i>Tsab, Tsaab</i>
21.	-	Tcheng	<i>Tsheej</i>
22.	-	-	<i>Tsom</i>
23.	-	-	<i>Tsu</i>
24.	Tchue	Tchu	<i>Tswb</i>
25.	-	-	<i>Txus</i>
26.	Va, Vang	Va, Vang	<i>Vaj, Vaaaj</i>
27.	Vue	Vu	<i>Vwj</i>
28.	-	-	<i>Xem</i>
29.	-	-	<i>Xoom</i>
30.	Xiong	Xiong	<i>Xyooj</i>
31.	Ya, Yang, Yan	Ya, Yang	<i>Yaj, Yaaaj</i>
32.	-	-	<i>Yeeg</i>
33.	-	-	<i>Yoj</i>

ตารางที่ 7.2 : รายชื่อยาวสตรีมิ่งที่ผ่านการฝึกอบรมอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าของบ้านมารีนา
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ช่วง 30 ปี (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 ถึง 2553)

ลำดับ	เริ่มอบรม	รายชื่อ	วันเดือนปีเกิด	ที่อยู่	การศึกษา
1	ธ.ค. 5223	ดวงเดือน (kal yeel)	1 ก.พ.2506	น้ำสอ ต.ศิลาแลง อ.ทุ่งช้าง จ.น่าน	ไม่เรียน
2	ธ.ค.2523	สุมาลี (wtxoo)	8 ก.ย.2508	ปากกลาง ต.ศิลาแลง อ.ปัว จ.น่าน	ไม่เรียน
3	พ.ค.2524	พรนภา เทพสร (น้อย)	พ.ศ.2509	ปากกลาง ต.ศิลาแลง อ.ปัว จ.น่าน	ระดับ 1
4	พ.ค.2524	นิภาพร (ไป) แซ่ย่าง	11 ม.ค.2508	ขุนวาง ต.แม่วิน อ.สันป่าตอง ชม.	ป. 4
5	พ.ค.2526	มะลิ แสนศรีเชาว์พันธ์	1 พ.ค.2511	ปากกลาง ต.ศิลาแลง อ.ปัว จ.น่าน	ป. 6
6	พ.ค.2526	พลับพลึง แซ่ย่าง (ก๊วง)	1 ม.ค.2511	แม่แจ๊ะ ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม ชม.	ป. 2
7	พ.ย.2527	อำไพ แซ่ย่าง (ใหม่)	1 ม.ค. 2511	ป่าเกี๊ยะ ต.บ่อแก้ว อ.สะเมิง ชม.	ป. 4
8	พ.ค.2528	รุ่งลาวัลย์ แซ่ย่าง (รุ่ง)	1 ม.ค. 2513	ป่าเกี๊ยะ ต.บ่อแก้ว อ.สะเมิง ชม.	ป. 2
9	พ.ย.2528	เจียมแน่น แซ่โซ้ง (แน่น)	15 พ.ย.2510	ปากกลาง ต.ศิลาแลง อ.ปัว จ.น่าน	ป. 4
10	พ.ย.2529	ว๊าน แซ่ลี (ว๊าน)	6 ม.ค. 2512	คอดยาว อ.เชียงคำ จ.พะเยา	ป. 2
11	พ.ค.2532	จ่าย แสนโซ้ง (จ่าย)	14 ต.ค.2516	บ่อหอย อ.เวียงสา จ.น่าน	ป. 4
12	พ.ย. 2532	วนาลี แซ่จ้าว (วนาลี)	1 ส.ค. 2516	ปางอุ้ง ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม ชม.	ป. 1
13	พ.ค.2534	พิมพร แซ่มัว (พิม)	พ.ศ. 2518	ห้วยหลู้ กิ่ง อ.เวียงแก่น ชม.	ป. 2
14	พ.ค.2541	อริยา แซ่ว้าง (กานต์)	11 เม.ย.2524	ปางอุ้ง ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม ชม.	ม. 3
15	พ.ค.5241	คลนภา แซ่ว้าง (ทราย)	2 ส.ค.2523	ปางอุ้ง ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม ชม.	ม. 3
16	ก.ค.2541	ศิริพร แซ่ลี (พร)	14 มิ.ย.2524	ขุนกลาง ต.บ้านหลวง อ.จอมทอง	ม. 3
17	พ.ค.2542	กุลแก้ว แซ่ลี (เคื่อ)	15 ก.พ.2526	ขุนกลาง ต.บ้านหลวง อ.จอมทอง	ม. 3
18	ส.ค.5242	ก๊อ แซ่ว้าง (พินท์)	23 ก.พ.2524	ห้วยหอย ต.บ่อแก้ว อ.สะเมิง ชม.	ม. 3
19	พ.ย.2542	นาเลียว วรจันทร์เพ็ญศรี	16 ก.ย.2524	ห้วยแล้ง อ.เวียงแก่น จ. เชียงราย	ม. 3
20*	พ.ค.2543	ชนากานต์ แซ่ห่อ (เดี๊ยะ)	พ.ศ.2525	ธารทอง อ.เชียงแสน จ. เชียงราย	ม. 3
21	พ.ค.2543	วันเพ็ญ แซ่ลี (เพ็ญ)	1 ม.ค.2525	กระแล ต.แม่ป้า อ.พญาเม็งราย ชม.	ม. 3
22	พ.ย.2543	พิมทัย แซ่ลี (รัดน์)	26 ต.ค.2525	ขุนกลาง อ.จอมทอง ชม.	ม. 3
23	พ.ค.2544	กานต์ธิดา ช้างคว่า (ส้ม)	4 ต.ค.2528	ขุนวาง ต.แม่วิน อ.แม่จาง เชียงใหม่	ม. 3
24	พ.ค.2544	มาย เสมอมา (ตา)	26 ก.ย.2526	แม่โถ ต.บ่อสถี อ.สอ ด เชียงใหม่	ม. 3
25	พ.ค.2544	นันท์นิ วรจันทร์เพ็ญศรี	5 ต.ค.2527	ห้วยแล้ง อ.เวียงแก่น เชียงราย	ป. 6
26*	พ.ย.2544	สาวิกา แซ่ลี (นึ่ง)	21พ.ค.2526	ไทยสามัคคี อ.เวียงแก่น ชม.	ม. 3
27	พ.ย.2544	การะเกด แซ่จาง (เกด)	10 ม.ค.2528	แสงไพร่ ต.ขุนควร อ.ปง จ.พะเยา	ม. 3
28	พ.ย.2544	ซัว แซ่ยะ (ซัว)	24 ธ.ค.2525	ขุนวาง ต.แม่วิน อ.แม่จาง ชม.	ม. 3
29	พ.ย.2544	จินตนา วิวัฒน์วิทยา (เดีย)	14 ธ.ค.2527	แสงไพร่ ต.ขุนควร อ.ปง จ.พะเยา	ม. 3
30	ม.ค.2545	ปั้งมั้ง แซ่ว้าง (แอน)	25 ก.ค.2522	ปางอุ้ง ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม เชียงใหม่	ม. 6
31	พ.ค.2545	จัว แซ่หว่า (จัว)	ไม่ปรากฏ	ห้วยแล้ง ต.ท่าข้าม อ.เวียงแก่น ชม.	ไม่เรียน
32	พ.ค.2545	สุภาภรณ์ แซ่ว้าง (แก้ว)	23 เม.ย.2529	ปางอุ้ง ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม เชียงใหม่	ป. 6
33	พ.ย.2545	วิลาวัลย์ แซ่จาง (จื่อ)	5 พ.ค.2527	แม่โถ ต.บ่อสถี อ.สอ ด เชียงใหม่	ม. 3
34	พ.ย.2545	ชนิดา เลาจาง (ฝนเล็ก)	18 ก.ย.2528	แม่โถ ต.บ่อสถี อ.สอ ด เชียงใหม่	ม. 3

ตารางที่ 7.2 (ต่อ)

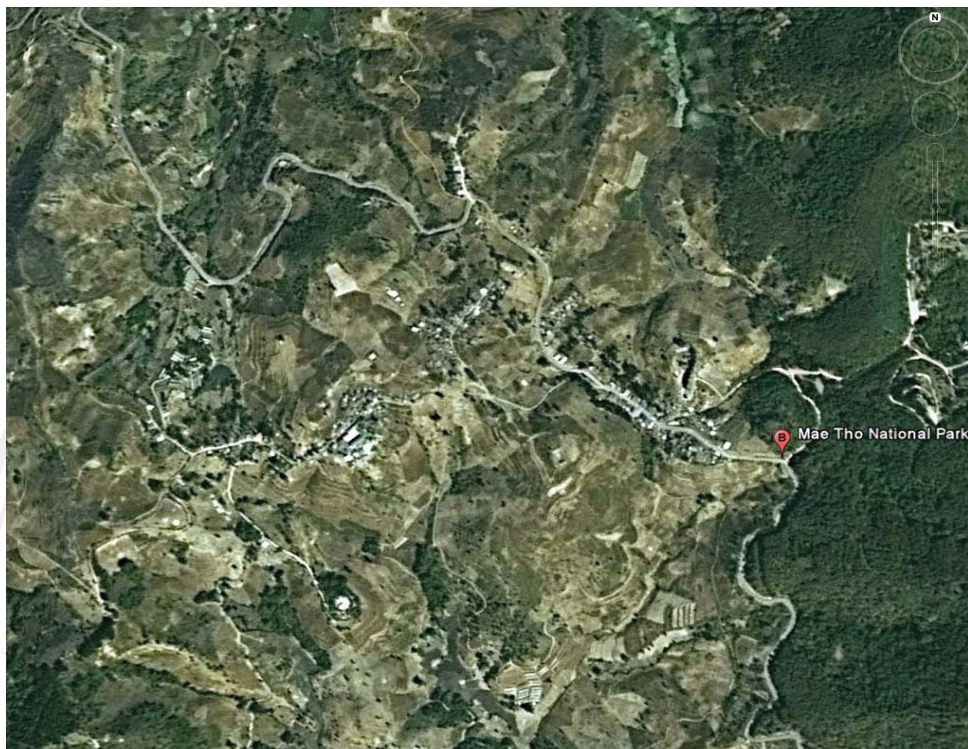
ลำดับ	เริ่มอบรม	รายชื่อ	วันเดือนปีเกิด	ที่อยู่	การศึกษา
35*	พ.ย.2545	เท้ง แซ่ซ่ง (กลอย)	16 เม.ย.2528	ทุ่งนาค้อย ต.เวียง อ.เชียงของ เชียงราย	ป.6
36	ธ.ค.2545	ยุพิน แซ่หยาง (ไก่)	1 พ.ย.2527	ต.เจ็กน้อย อ.เขาค้อ เพชรบูรณ์	ม. 3
37	พ.ค.2546	วริณยุพา แซ่ย่าง (วริน)	20 ก.ย.2527	พยุเหนือ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม ชม.	ม. 3
38	พ.ค.2546	ใหม่ แซ่ยะ (ใหม่)	15เม.ย.2529	ขุนวาง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่	ม. 3
39	พ.ย.2546	ดวงใจ เราเท่า (เอ)	17 มิ.ย.2530	ขุนวาง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่	ม. 3
40	พ.ค.2547	มยุรี ยืนยงศิริมาศ (แพร)	2 มิ.ย.2529	แม่โถ ต.บ่อสลี อ.สอด จ.เชียงใหม่	ม. 3
41	พ.ค.2547	กรรทอง แซ่ย่าง (อู๋ม)	20 ส.ค.2530	ปางอุ้ง ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม เชียงใหม่	ม. 3
42	พ.ค.2547	ชุมพร เกิดอาชาชาญ	1 มี.ค.2530	พยุเหนือ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม ชม.	ม. 3
43	พ.ค.2547	รัตนกร แซ่จาง (เจ้อ)	8 ส.ค.2529	แม่โถ ต.บ่อสลี อ.สอด จ.เชียงใหม่	ม. 3
44	พ.ย.2548	แสงจันทร์ แซ่ว้าง	26 เม.ย.2529	ปางอุ้ง ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่	ม. 3
45	พ.ค.2548	พัชรา กวีสันติสุข (อ้อม)	27 พ.ย.2530	ขุนสาโน ต.โป่งสา อ.ปาย มส.	ม. 3
46	พ.ค.2548	มณฑิรา ขอดยิ่งหทัยกุล	9 ต.ค.2530	พยุเหนือ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม ชม.	ม. 3
47	พ.ย.2548	เดียน ลาวโซ้ง (กานต์)	25 ส.ค.2531	ม่อนยะใต้ ต.แม่วิน อ.แม่วาง ชม.	ม. 3
48	พ.ย.2548	ใหม่ แซ่ว้าง (น้ำ)	2 พ.ย.2531	ปางอุ้ง ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่	ม. 3
49	พ.ย.2548	ฉวีวรรณ แซ่ย่าง (อร)	1 ม.ค. 2531	พยุเหนือ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม ชม.	ม. 3
50	พ.ย.2548	ครุณี แซ่ย่าง (ไหม)	12 ส.ค.2531	พยุเหนือ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม ชม.	ม. 3
51	มี.ค.2549	มาลี แซ่ว้าง (ฝน)	7 ต.ค.2532	ปางอุ้ง ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่	ม. 3
52	มี.ค.2549	วันเพ็ญ สัตย์ธัญญกุล	1 ม.ค. 2530	ปางอุ้ง ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่	ม. 3
53	พ.ค.2549	จันทร์ฉาย แซ่ว้าง	29 มิ.ย.2532	ปางอุ้ง ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่	ม. 3
54	พ.ค.2549	กล้า จิรวรรณกุลชัย	4 เม.ย.2534	ต.ท้องฟ้า อ.บ้านตาก จ.ตาก	ป. 2
55	พ.ค.2549	อรรชร แซ่ซ่ง (อร)	20 ต.ค.2531	ขุนต้า ต.ดัมเต่า อ.เทิง จ.เชียงราย	ม. 3
56	พ.ค.2549	ทิพวรรณ แซ่เล่า (ทิพย์)	23 ต.ค.2531	กาแล ต.แม่เปา อ.พญาเม็งราย เชียงราย	ม. 3
57	พ.ย.2549	ปิยะนุช ขอดยิ่งหทัยกุล	23 ต.ค.2532	พยุเหนือ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม ชม.	ม. 3
58	พ.ย.2549	กาญจนา แซ่ว้าง (กี่)	1 ต.ค.2532	ปางอุ้ง ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม เชียงใหม่	ม. 3
59	พ.ค.2550	แอน แซ่ย่า (แอน)	28 ต.ค.2529	ขุนต้า ต.ดัมเต่า อ.เทิง จ.เชียงราย	ม. 3
60	พ.ค.2550	สุภา ช้างดัว (ภา)	27 มิ.ย.2532	ขุนวาง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่	ป. 6
61	พ.ค.2550	อรทัย เลาซาญเปียง (อร)	29 ก.ค.2532	ขุนวาง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่	ม. 3
62	พ.ค.2550	มาลี แซ่เผ่า (มิน)	13 มี.ค.2534	ปางเกี้ยว ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม ชม.	ม. 3
63	พ.ค.2550	นพวรรณ แซ่ว้าง (มด)	8 ก.พ. 2533	ปางอุ้ง ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่	ม. 3
64	พ.ค.2550	มยุรี แซ่ซ่ง (ฟ้า)	8 ต.ค. 2533	ฟ้าไทยงาม ต.ปง อ.เวียงแก่น เชียงราย	ม. 3
65	พ.ค.2550	ลำยอง ธนาวิชัย	24 ส.ค. 2534	ฟ้าไทยงาม ต.ปง อ.เวียงแก่น เชียงราย	ม. 3
66	พ.ค.2550	รุ่งนภา เลาว้าง (รุ่ง)	7 มิ.ย.2534	แม่จิ ต.แม่แรม อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่	ม. 3
67	พ.ค. 2550	ยุวดี แซ่ห่อ (ยู)	16 ก.ย.2533	ปางเกี้ยว ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม เชียงใหม่	ม.3
68	พ.ย. 2551	กัลยา สิงขรสุนทร (ยา)	11 มิ.ย.2535	ต.สามหมื่น อ.แม่ระมาด จ.ตาก	ม.3
69	พ.ย.2552	นุสบา จิรวรรณกุลชัย	20 มี.ค.2534	ต.ท้องฟ้า อ.บ้านตาก จ.ตาก	ป.6

ภาพที่ 7.1 “หมู่บ้านของปู่” บ้านขุนวาง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 7.2 “หมู่บ้านของจ๋วยะ” บ้านแม่แจ๊ะ ตำบลแม่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 7.3 “หมู่บ้านของมาย” บ้านแม้อือ ตำบลบ่อสสี อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

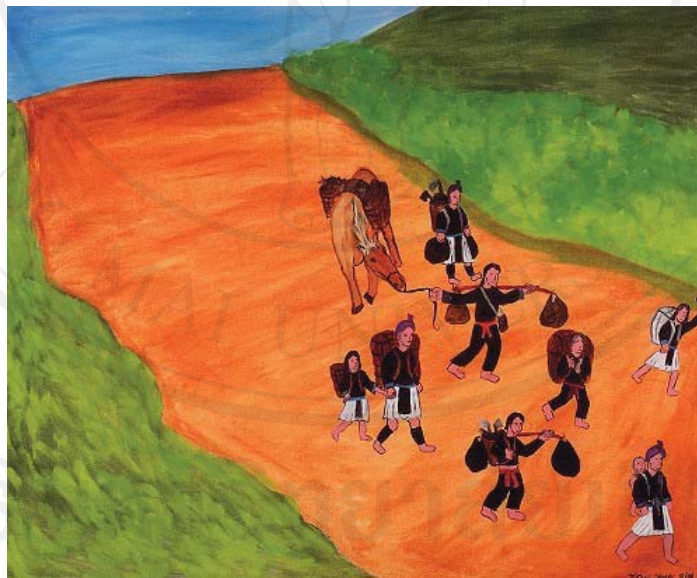

ภาพที่ 7.4 “หมู่บ้านของทั้ง” บ้านทุ่งน่าน้อย ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

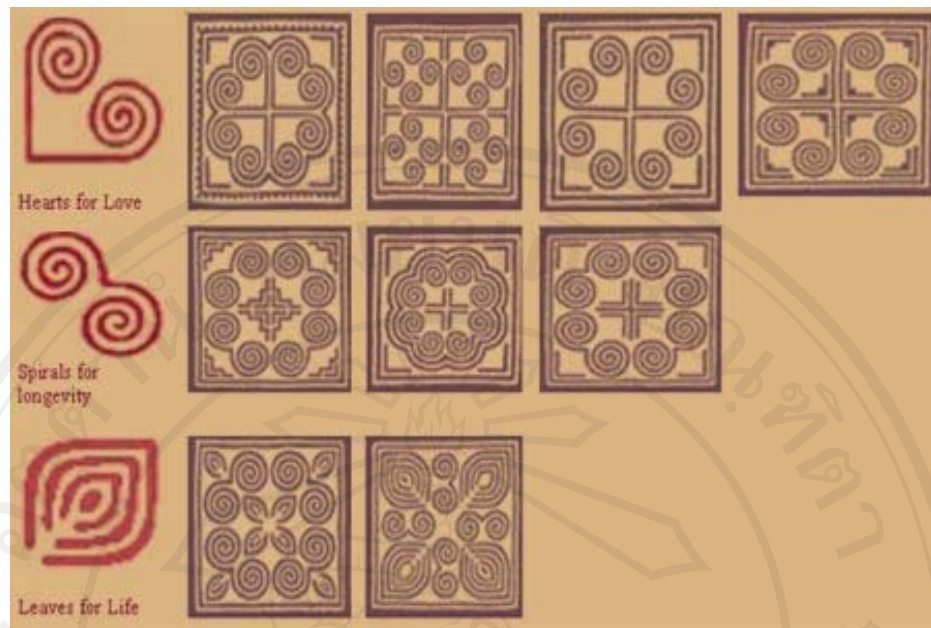

ภาพที่ 7.5 ภาพวาดประกอบการเล่าตำนานการอพยพของชาวม้งจากประเทศจีน
สู่ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: ลาว เวียดนาม ไทย และพม่า

<http://www.chgs.umn.edu/museum/responses/hmong/>

ภาพที่ 7.6 ภาพวาดประกอบการเล่าตำนานการอพยพของชาวม้งเข้ามาในตั้งหลักแหล่ง
ในพื้นที่สูงแถบภูเขาทางภาคเหนือของ ประเทศลาว ประเทศไทย

ภาพที่ 7.7 ลายปักพื้นฐานดั้งเดิม 3 แบบ ของผู้หญิงม้ง ปรับเป็นลวดลายต่างๆ

http://www.artisansofasia.com/traditional_textile.php

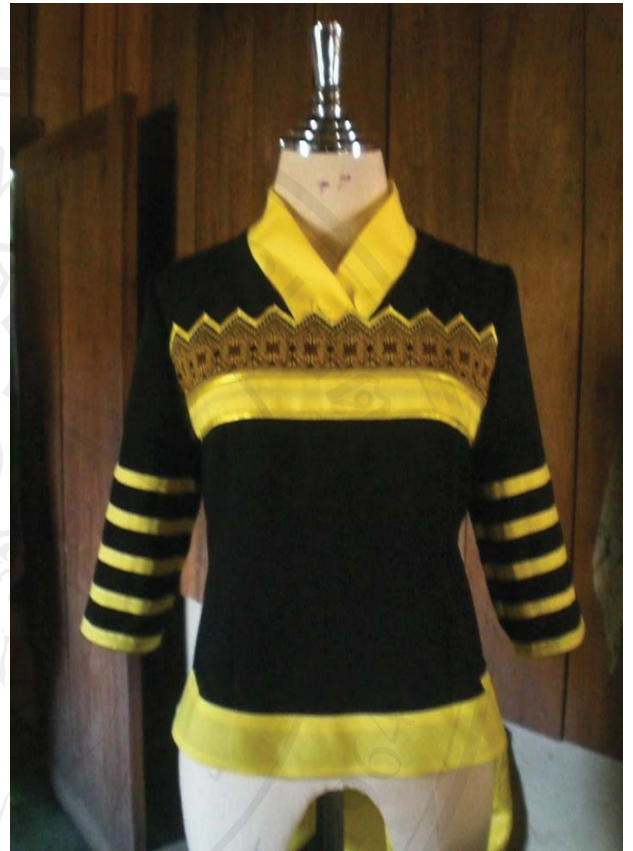

ภาพที่ 7.8 ลายปักพื้นฐานดั้งเดิมของผู้หญิงม้ง 6 แบบ แต่ละแบบของลายปัก

สื่อความหมายเฉพาะในแต่ละลวดลาย

ภาพที่ 7.9 ลายปักผ้าของผู้หญิงม้ง ประยุกต์จากลวดลายพื้นฐานดั้งเดิมเป็นรูปแบบหลากหลาย
ในปัจจุบัน (หมู่บ้านทุ่งน่าน้อย ต.เวียง อ.เชียงของ จ.เชียงราย ถ่ายภาพโดย เสาวณีย์ น้านวล)

ภาพที่ 7.10 -7.11 เสื้อผู้หญิงม้งประยุกต์ทั้งลดลายปัก และ รูปแบบ

(ถ่ายภาพโดย: เสาวณีย์ นำนวล ผลงานของ “เท้ง” หมู่บ้านทุ่งน่าน้อย ต.เวียง อ.เชียงของ จ.เชียงราย)

ภาพที่ 7.12 ทักษะฝีมือ “คุณแม่ของฟ้ง” ในการจับกลีบกระโปรงผู้หญิงม้งเขี้ยวแบบดั้งเดิม

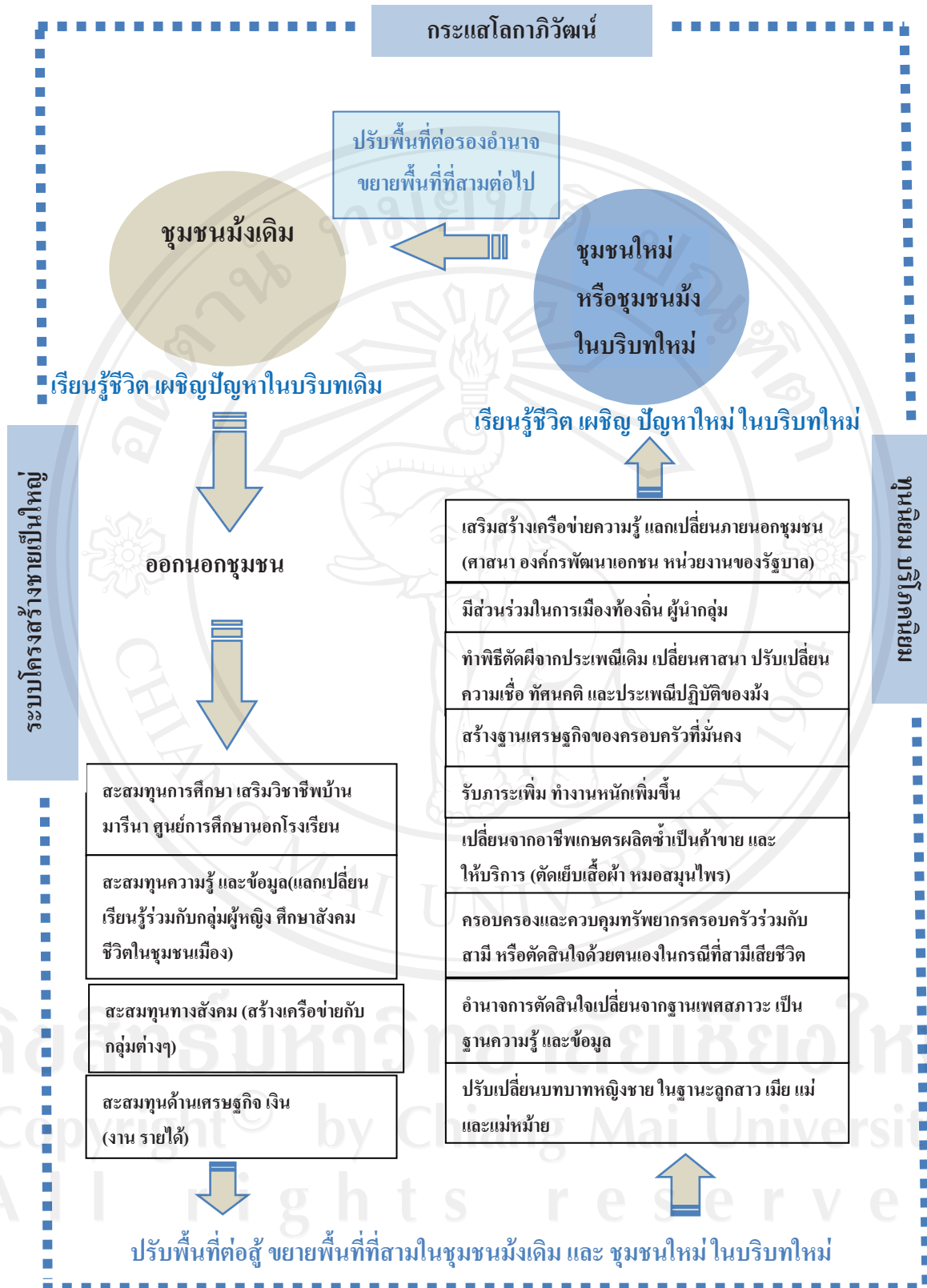
(ถ่ายภาพโดย: เสาวณีย์ นำนวล หมู่บ้านม้งแม่โถ ต.บ่อสถี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่)

ภาพที่ 7.13 แท่งเงินที่ใช้สำหรับเป็นของหมั้นผู้หญิงม้ง (หนึ่งแท่ง หรือ หนึ่งฮาง)

ภาพที่ 7.14 ร้านขายผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง ที่ตลาดนัดจตุจักร กรุงเทพฯ

แผนภูมิ 7.1 สรุปขบวนการปรับ และ ขยายพื้นที่ที่สามของกรณีศึกษา